czasopismo ormiańskie nr 55 lato 2023 bezpłatne

AWEDIS ԱՒԵՏԻՍ

posłaniec niosący dobrą nowinę

Ormiańskie dni pamięci

Հայոց հիշատակության օրեր

WYDARZENIA | Tradycyjne spotkania przy chaczkarach, Msze święte, koncerty, a także marsz ulicami Krakowa czy konkurs recytatorski dla dzieci i młodzieży – tak społeczność ormiańska w Polsce uczciła Dzień Pamięci Ofiar Ludobójstwa Ormian.

Dokończenie na str. 4

„LUDOBÓJSTWO ORMIAN 1915 – NIEUKARANA ZBRODNIA TURECKA", „NIE POZWÓLMY NA KOLEJNE LUDOBÓJSTWO ORMIAN W GÓRSKIM KARABACHU" – TAKIE HASŁA 24 KWIETNIA NIEŚLI NA TRANSPARENTACH UCZESTNICY MARSZU PAMIĘCI W KRAKOWIE. NA CZELE MANIFESTACJI DR HAYK HOVHANNISYAN, PRZEWODNICZĄCY STOWARZYSZENIA LEHAHAYER, ORGANIZATORA MARSZU. FOT. STOWARZYSZENIE LEHAHAYER

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ | Ավանդական հանդիպումներ խաչքարերի մոտ, սուրբ և աննման պատարագներ, համերգներ, ինչպես նաև երթ Կրակովի փողոցներով կամ մանկապատանեկան աստմունքի մրցույթ. այսպես հիշատակեց Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օրը Լեհաստանի հայ համայնքը:

Շարունակությունը՝ էջ 2

«ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1915 - ՉՊԱՏԺՎԱԾ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ», «ԵԿԵՔ ԹՈՒՅԼ ՉՏԱՆՔ ՀԱՅԵՐԻ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՑԱԽՈՒՄ» ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՐԳԱԽՈՍՆԵՐ ԷԻՆ ՏԱՆՈՒՄ ԿՐԱԿՈՎՈՒՄ ՀԻՆԱՏԱԿԻ ԵՐԹԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ԱՊՐԻԼԻ 24-ԻՆ: ԵՐԹԸ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒՄ ԷՐ «ԼԵՀԱՀԱՅԵՐ» ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Դ-Ր ՀԱՅԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ:

Wręczona nominacja

WYDARZENIA | Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda wręczył akty nominacyjne nauczycielom akademickim oraz pracownikom nauki i sztuki.

Uroczystość, przy pięknej pogodzie, odbyła się 14 czerwca w ogrodach Pałacu Prezydenckiego w Warszawie. Wśród kilkudziesięciu nominatów był również dobrze nam znany Ara Sayegh, profesor nauk inżynieryjno-technicznych w dyscyplinie inżynieria środowiska, górnictwo i energetyka z Politechniki Wrocławskiej. Tytuł profesora belwederskiego został mu przyznany 14 stycznia 2021 r. Pisaliśmy o tym w artykule *Profesor tytularny Politechniki Wrocławskiej* na łamach 46. numeru „Awedisu". Tamten czas nie sprzyjał jednak organizowaniu spotkań z licznym udziałem gości. Długo wyczekiwana uroczystość nabrała dodatkowego smaku.

Panie Profesorze, w tej wyjątkowej chwili prosimy jeszcze raz przyjąć gratulacje za zdobycie najwyższego statusu w hierarchii naukowej.
Redakcja „Awedisu"

FOT. KANCELARIA PREZYDENTA RP

Պարգևատրություն

ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ | Լեհաստանի Հանրապետության նախագահ Անջեյ Դուդան պարգևատրել է ակադեմիական դասախոսներին և գիտության ու արվեստի ոլորտի աշխատակիցներին:

ԼՈՒՍ.՝ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ

Արարողությունը, գեղեցիկ եղանակի պայմաններում, տեղի է ունեցել 2023 թ. հունիսի 14-ին Վարշավայի նախագահական պալատի պարտեզում: Տասնյակ առաջադրվածների թվում էր նաև մեզ քաջածանոթ՝ Վրոցլավի պոլիտեխնիկական համալսարանի բնապահպանական ճարտարագիտության, հանքարդյունաբերության և էներգետիկայի բնագավառում ճարտարագիտության և տեխնիկական գիտությունների պրոֆեսոր Արա Սայեղը: Բելվեդերի պրոֆեսորի կոչումը նրան շնորհվել է 2021 թվականի հունվարի 14-ին: Այդ մասին գրել ենք «Ավետիսի»-ի 46-րդ համարում՝ *Վրոցլավի պոլիտեխնիկական համալսարանի անվանական պրոֆեսոր* հոդվածում: Սակայն այդ ժամանակ նպատակահարմար չէր մեծաթիվ հյուրերի ներկայությամբ հանդիպումներ կազմակերպելը: Երկար սպասված տոնակատարությունը լրացուցիչ հետաքրքրություն ստացավ:

Պարոն պրոֆեսոր, այս առանձնահատուկ պահին ևս մեկ անգամ ընդունեք մեր շնորհավորանքները՝ գիտական հիերարխիայում բարձրագույն կարգավիճակ ստանալու կապակցությամբ:
«Ավետիս»-ի խմբագրություն

Od redakcji

Drodzy Czytelnicy!

Podczas tegorocznych obchodów Dnia Pamięci Ofiar Ludobójstwa Ormian – które obszernie relacjonujemy w tym wydaniu „Awedisu” – pamięć o dramacie sprzed lat przenikała się z obawą o przyszłość Ormian w Arcachu. Mówił o tym m.in. redaktor Witold Repetowicz podczas spotkania w pokamedulskim kościele na warszawskich Bielanach, przestrzegając przed procederem kulturocydu, który zakłada wymazywanie z kolejnych terenów śladów ormiańskiego dziedzictwa. Szerzej o gmatwaninie politycznych interesów wokół Górskiego Karabachu pisze on w artykule „Tragedia Arcachu” (s. 5).

W tym kontekście szczególnie polecamy też drugą część wywiadu z Claude'em Mutafianem (ss. 12-13). Wybitny historyk opowiada w nim szerzej o swojej pracy przy organizacji kolejnych ekspozycji poświęconych historii i dziedzictwu Ormian, podkreślając, że „każda wystawa to wpływowa broń w kontekście kultury”. Przypomina w ten sposób dobrze znaną również Polakom prawdę, że kultura jest nie tylko bogactwem, ale i szczególnym „orężem”, pozwalającym trwać mimo dziejowych burz.

A tych Ormianie doświadczyli wiele, również na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, o czym przypomniały niedawne obchody 80. rocznicy rzezi wołyńskiej. Wśród wymordowanych byli także Ormianie i Polacy zamieszkujący w Kutach nad Czeremoszem. Kulminacja zbrodni miała miejsce w dniach 19-21 kwietnia 1944 r. Do tych wydarzeń jeszcze powrócimy na naszych łamach.

Pełen refleksji o pamięci – 55. już – numer naszego kwartalnika uzupełnia jeszcze opowiadający o swoich korzeniach Jakub Kajetanowicz oraz całe mnóstwo relacji z wiosennych uroczystości, spotkań, koncertów i innych wydarzeń.

Licząc, że lektura okaże się dla Państwa interesująca, życzymy odrobiny oddechu w czasie tych letnich dni i wielu miłych ormiańskich spotkań!

Redakcja

Biuletyn OTK

Ukazał się kolejny Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego (112/113, 2023). Na niemal stu stronach znajdziemy: tekst Anzheli Kayumovej poświęcony brytyjskim Ormianom; kolejny odcinek wspomnień Jacka Nikorowicza o jego ojcu Zdzisławie, legioniście Józefa Piłsudskiego, oraz pracę licencjacką Kamila Glenia „Wpływ ludobójstwa Ormian w latach 1915-1916 na ich sytuację w Turcji”. Publikację można pobrać na stronie OTK.

Հայոց հիշատակության օրեր

Շարունակություն 1-ին էջի

Մի քանի ապրիլյան օր տևեց Հայ ժողովրդի դեմ թուրքական ոճրագործության արդյունքում 1,5 միլիոն անմեղ զոհերի ոգեկոչումը և Հայոց ցեղասպանության հիշատակի 108-րդ տարելիցը:

Լեհաստանում ՀՀ դեսպանության կողմից նախապատրաստված միջոցառումները տեղի ունեցան ապրիլի 24-ին Վարշավայի Հայկական պուրակում գտնվող խաչքարի մոտ: Ծաղկեպսակներ դնելու արարողությունն ուղեկցվել է Լեհաստանում Հայ առաքելական եկեղեցու հոգևոր հովիվ հայր Տարոն Ղուլիկյանի և Հայ կաթողիկե եկեղեցին ներկայացնող սրբազան պրոֆ. Յուզեֆ Նաումովիչի աղոթքով:

Դեսպան Սամվել Մկրտչյանը խոսեց Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման և դատապարտման կարևորության մասին, ինչն արվել է նաև Լեհաստանի կողմից 2005 թ.: Նա ընդգծեց, որ հայ ազգի պայքարն ուղղված է նաև ապագայում նման հանցագործությունները կանխելուն: Նշեց, որ ապրիլի 24-ը նույնպես հայի ապրելու և արարելու աննկուն կամքի խորհրդանիշն է:

ՎԱՐՇԱՎԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՒՐԱԿՈՒՄ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱԾ ՄԻՋՈՑԱՌՄԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ: ԼՈՒՍ.՝ ԼԵՀԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ/ՖԵՅՍԲՈՒՔ

UCZESTNICY UROCZYSTOŚCI PRZY SKWERZE ORMIAŃSKIM W WARSZAWIE. FOT. AMBASADA REPUBLIKI ARMENII W POLSCE/FACEBOOK

Լեհաստանում ՀՀ դեսպանության աշխատակիցների պատվիրակությունը՝ հյուպատոս Շուշանիկ Գրիգորյանի գլխավորությամբ, նախօրեին մասնակցել էր նաև Վարշավայի Բիելանիի եկեղեցում հայկական ծիսակարգով մատուցված Սուրբ պատարագին: Պատարագի ընթացքում դուդուկով անչափ հուզիչ նվագեց Պշեմիսլավ Սկալուբան:

«Անմեղ մարդկանց տառապանքները միակ լուծումն են գտնում Քրիստոսի խաչի և հարության մեջ: Այնտեղ մենք կարող ենք ուժ գտնել»,– իր քարոզում ասաց սրբազան Նաումովիչը: Պատարագից հետո նա հիշեցրեց, որ Հռոմի Պապ Բենեդիկտոս 15-րդը միակ համաշխարհային առաջնորդն էր, ով բողոքեց ընդդեմ զանգվածային հանցագործությունների: Սուլթան Մեհմեդ V-ին ուղղված նամակում նա գրել է, որ իրեն է հասնում «Օսմանյան ընդարձակտարածքումաննկարագրելի տառապանքների ենթարկված ողջ ժողովրդի հառաչանքների ու ողբի արձագանքները» և կոչ է անում դադարեցնել տեղահանությունները և հալածանքները:

Այնուհետև Բարբարա Բելեցկա-Վոժնիչկոն ներկայացրեց Հայկական թեմաներով իր կտավները: Վերջում այն մասին, թե արդյոք այսօր Հայաստանին սպառնում է նոր ցեղասպանություն, խոսեց Վիտոլդ Ռեպետովիչը: Նա նշեց, որ ցեղասպանությունն ասոցացվում է զանգվածային սպանությունների հետ, սակայն ազգի վերացումը կարող է նաև ավելի բարդ ձև ունենալ: Օգտագործեց «մշակութասպանություն» տերմինը: Նման բան տեղի ունեցավ Առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո՝ Արևմտյան Հայաստանի կամ Նախիջևանի դեպքում, որտեղ Թուրքիայի և Խորհրդային Միության գործողությունների արդյունքում ոչ միայն հայեր չկան, այլև ջնջվել են հայկական մշակույթի հետքերը: Նման ճակատագիր՝ Ադրբեջանի վարած քաղաքականության հետևանքով, կարող է սպասել Արցախին, իսկ հետագայում նաև Սյունիքին ու Զանգեզուրին»,- զգուշացրեց Վիտոլդ Ռեպետովիչը:

Լեռնային Ղարաբաղում տիրող իրավիճակին անդրադարձներ արվեցին նաև ապրիլի 24-ին Կրակովում «Լեհահայեր» հասարակական կազմակերպության և Լեհաստանի հայ երիտասարդների կողմից կազմակերպված Հիշատակի երթի ընթացքում: Երթը շարժվեց Գլխավոր շուկայի հրապարակից մինչև Կոպերնիկի փողոցի Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցի: Տեղի խաչքարի մոտ մասնակիցները միասնաբար արտասանեցին «Հայր մեր» աղոթքը: «Եկեք երբեք չմոռանանք այս ողբերգության մասին և հարգենք Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակը: Պահանջենք նաև արդարություն և Հայոց ցեղասպանության ճանաչում: Եկեք միասին կանխենք հերթական Հայոց ցեղասպանությունը»,– կոչ արեց դոկտոր Հայկ Հովհաննիսյանը:

Ապրիլի 23-ին Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օրվա միջոցառումը Լոձ քաղաքում սկսվեց Սուրբ Աստվածածնի ծխական համայնքի տարածքում գտնվող խաչքարի մոտ ծաղկեպսակների տեղադրմամբ: Հանդիսավոր պատարագը մատուցեց հայր Տարոն Ղուլիկյանը: Կեսօրին «Թեմպլում» համերգասրահում «Հայկական կռունկ» խորագրով ելույթ ունեցավ Սար Սարգսյանը: Նվագակցում էր դաշնակահար և դիրիժոր Յակուբ Չեխը Լոձից: Կռունկը խորհրդանշում է կորցրած հայրենիքի, ինչպես նաև հայկական սփյուռքի կարոտը: Համերգին մասնակցում էին նաև կիթառահար Անրի Մուրադյանը, «GoArm» երաժշտական կոլեկտիվը և Հայաստանից Արամ Գաբաղչուրյանը, ինչպես նաև «Նաիրի» հայկական կրթամշակութային կենտրոնի սաները, որոնք Լոձում ՀՀ պատվավոր հյուպատոսության հետ միասին միջոցառման կազմակերպիչն էին:

Արամ Գաբաղչուրյանը և Արամ Սայեղը հրավիրեցին նաև հայկական երգերի հուզիչ համերգի, որը տեղի ունեցավ ապրիլի 24-ին Վրոցլավի Դոմինիկյան վանքի հին սեղանատանը: Հայաստանից ժամանած հյուրը մի քանի անգամ արդեն եղել է Լեհաստանում՝ Սայեղ ընտանիքի անձնական հրավերով: Նրանց համերգները սովորաբար անվճար են: Բայց այս անգամ ինքնաբուխ դրամսհավաք էր կազմակերպվել: Հավաքված գումարը Արամ Գաբաղչուրյանը փոխանցել է Հայաստանի կարիքավոր ընտանիքներին: Մեծ թվով հավաքված հայերն ու նրանց համակիրները ավելի վաղ ներկա էին խաչքարի մոտ հանդիպմանը՝ պաշտոնական մասով և աղոթքով, մոմավառությամբ և ծաղիկների խոնարհմամբ:

Վրոցլավում Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին հարգանքի տուրք մատուցվեց նաև Սուրբ Զատիկից մեկ շաբաթ անց՝ 2023 թվականի ապրիլի 16-ին: Ժամը 15:15-ին սրբազան Յուզեֆ Նաումովիչը հայ հոգևորականների աջակցությամբ խաչքարի մոտ հնչեցրեց հոգեհանգստյան աղոթք: Նա շեշտեց, որ աղոթում է նաև այն հայերի համար, ովքեր դեռ զոհվում են Հիսուս Քրիստոսի հանդեպ ունեցածհավատքի, հայրենիքի պաշտպանության և սեփական հայկական ինքնության համար: Սուրբ պատարագը, ինչպես միշտ, մատուցվեց Աստվածային մարմնի հյուրընկալ եկեղեցում: Հանդիսավոր տոնակատարությունը՝ խորանի մոտ մեծ թվով հոգևորականներով, այդ թվում՝ Լեհաստանում կրթություն ստացած հայ ճեմարանականների և մարոնիական ծիսակարգի ենթասարկավագ Ֆաբիո Լութֆիի հետ, ամբողջապես ընդգծված էր գեղեցիկ երգեցողությամբ և խունկի բույրով...

Նախօրեին սրբազան Նաումովիչը նաև սուրբ Պատարագ մատուցեց և աղոթք հնչեցրեց Կրակովի Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցու խաչքարի մոտ: Իսկ ապրիլի 16-ի առավոտյան վերջինս աղոթք հնչեցրեց Գլիվիցեի Սուրբ Երրորդություն եկեղեցում և Լիշեցկայի Աստվածամոր սրբավայրում: Ելույթ ունենալով խաչքարի մոտ՝ Կառավարության և ազգային ու էթնիկ փոքրամասնությունների համատեղ կոմիտեում հայերի ներկայացուցիչ Բոգդան Ստանիսլավ Կասպրովիչը, վկայակոչելով ապրիլին Կատինի ոճրագործության տարելիցը, խոսեց այն մասին, թե ինչպես են հայերի և լեհերի ճակատագրերը կապված առաջին հերթին տառապանքների հետ: Գլիվիցեի հայ համայնքը հարգանքի տուրք մատուցեց Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին նաև ապրիլի 30-ին: Այս անգամ Սուրբ Պատարագը և խաչքարի մոտ աղոթքը մատուցեց հայր Յարոսլավ Ստեչկովսկին:

Ապրիլի 24-ին հայերը հավաքվել էին նաև Շչեչինեկի և Պոլանովսկայա սուրբ լեռան խաչքարերի մոտ:

Հիշատակի օրվա միջոցառումների մաս էր կազմում նաև «Վերածնունդ» մանկապատանեկան հայերեն լեզվով ասմունքի 3-րդ մրցույթը: 6-10 տարիքային կարգում հաղթող ճանաչվեցին՝ Նարե Սաքեյանը (Գդանսկ), Սամուել Բարսեղյանը (Կարտուզի) և Վանեսա Ցյունը (Վարշավա): Իսկ 11-16 տարիքային խմբում հաղթող ճանաչվեցին՝ Անի Անտոնյանը (Գդանսկ), Տիգրան Պետրոսյանը (Զգիեժ) և Նարինե Հարությունյանը (Լոձ): Շնորհավորում ենք: Մրցութային տեսագրությունները կարելի է դիտել «Նաիրի»հայկականկրթամշակութային կենտրոնի Ֆեյսբուքյան էջում, որը ՀՀ դեսպանության հետ միասին մրցույթի կազմակերպիչն էր:

SU, RO

W skrócie

NOWY AMBASADOR

PIOTR SKWIECIŃSKI OBECNY BYŁ 3 GRUDNIA 2022 R. NA OTWARCIU EKSPOZYCJI „SKARBNICA POLSKICH ORMIAN". WTEDY TEŻ PO RAZ PIERWSZY PODANA ZOSTAŁA INFORMACJA O PLANOWANEJ WÓWCZAS NOMINACJI. FOT. W. DEŃCA

Piotr Skwieciński został nowym Ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Armenii. Nominację ambasadorską otrzymał 26 kwietnia z rąk ministra spraw zagranicznych Zbigniewa Raua. Miesiąc później, 26 czerwca, na ręce wiceministra spraw zagranicznych Paruyra Hovhannisyana złożył listy uwierzytelniające, które od prezydenta Andrzeja Dudy przyjął 8 maja. Piotr Skwieciński z wykształcenia jest historykiem, przez lata pracował jako dziennikarz, m.in. w redakcji „Życia Warszawy", TVP, TV Puls, „Rzeczpospolitej", „Sieci". W latach 2006-2009 był prezesem Polskiej Agencji Prasowej. Od marca 2019 r. do kwietnia 2022 r. był dyrektorem Instytutu Polskiego w Moskwie. Po rosyjskim ataku na Ukrainę znalazł się w grupie 45 polskich dyplomatów wydalonych z Rosji. W sierpniu 2022 r. objął stanowisko zastępcy dyrektora Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

ZA ZASŁUGI

Prezes Związku Polaków w Armenii „Polonia" Liana Harutyunyan została uhonorowana przyznanym przez prezydenta RP Andrzeja Dudę Złotym Krzyżem Zasługi. Odznaczenie przyjęła 21 kwietnia z rąk ambasadora Pawła Cieplaka. Nadawane jest ono od 1923 r. osobom, które „położyły zasługi dla państwa lub obywateli, spełniając czyny przekraczające zakres ich zwykłych obowiązków, a przynoszące znaczną korzyść państwu lub obywatelom, ofiarną działalność publiczną, ofiarne niesienie pomocy oraz działalność charytatywną". Podczas uroczystości Srebrny Krzyż Zasługi otrzymała dr Piruz Mnatsakanyan z Instytutu Badań nad Starożytnymi Rękopisami (Matenadaran) za wybitny wkład w rozwój bilateralnej współpracy naukowej między Polską a Armenią.

Chaczkar w Zabrzu

WYDARZENIA | W Polsce przebywał zwierzchnik Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego na Ukrainie bp Markos Howannisjan, który 24 czerwca wziął udział w poświęceniu chaczkaru w Zabrzu oraz w koncercie Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Zabrzańskiej.

Uroczystości zorganizowane zostały przez Ormiańsko-Polski Komitet Społeczny i jego prezesa Hraczję Bojadżjana w ramach II Festiwalu Kultury Ormiańskiej, który miał bogaty i interesujący program. Fascynujący koncert w Filharmonii Zabrzańskiej, zaplanowany w 120. rocznicę urodzin Arama Chaczaturiana, obejmował dzieła wybitnego ormiańskiego artysty, ale także utwory dwóch polskich kompozytorów mających korzenie ormiańskie: Stanisława Moniuszki i Krzysztofa Pendereckiego.

W ramach wspomnianych wydarzeń został odsłonięty i poświęcony w Zabrzu pomnik w formie ormiańskiego chaczkaru (kamiennego krzyża). Został postawiony – jak głosi zamieszczony na nim napis – „Na pamiątkę 655-lecia utworzenia Archidiecezji Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego w Polsce i wielowiekowej przyjaźni ormiańsko-polskiej". Data nawiązuje do 1367 r., kiedy to król Kazimierz Wielki oficjalnie usankcjonował utworzenie biskupstwa ormiańskiego we Lwowie (wówczas diecezji, nie archidiecezji). Przypomina o tym zwieńczająca chaczkar podobizna króla, który wręcza dokument nadający przywileje ormiańskiemu hierarsze i jego wspólnocie. Pięknie zaprojektowany pomnik w Zabrzu przypomina o trwającej od wieków szczerej i cennej przyjaźni ormiańsko-polskiej.

Warto wspomnieć, że powstała w 1367 r. we Lwowie diecezja Kościoła ormiańskiego podlegała początkowo katolikosom w Cylicji, a dopiero od połowy XV w. – w Eczmiadzynie. W ciągu XVII w. przeszła pod zwierzchnictwo rzymskiej Stolicy Apostolskiej jako diecezja ormiańskokatolicka. W tej postaci funkcjonowała przez ponad trzysta lat, obejmując ormiańskie ośrodki duszpasterskie położone przede wszystkim na terenie dzisiejszej Ukrainy. A zatem 655-letni okres jej istnienia obejmuje także ważny etap katolicki.

Ks. Józef Naumowicz
www.ordynariat.ormianie.pl

Dla szkoły w Chyndzoresku

WYDARZENIA | Na portalu Zrzutka.pl jeszcze przez kilkanaście dni można wesprzeć zbiórkę funduszy pod nazwą „Zakup urządzeń filtrujących wodę dla szkoły w Chyndzoresku".

Zrzutka została zorganizowana przez twórców projektu „Budowa efektywnego systemu gospodarowania odpadami w mieście Goris – wyzwania, projekty, możliwości" po wizycie w Armenii w dniach 13-19 kwietnia. Jak informuje zaangażowana w projekt Anna Kaniecka, która zawodowo zajmuje się gospodarką odpadami komunalnymi w Urzędzie Gminy Kochanowice (woj. śląskie), wspomniana szkoła „położona jest w wysokich górach, uczęszcza do niej 240 uczniów. Woda w instalacji wewnętrznej nie nadaje się do spożycia przez dzieci, stąd potrzeba zakupu urządzeń filtrujących". Trzy takie urządzenia z filtrami na dziewięć miesięcy oraz zestaw filtrów do wymiany to koszt 9 tys. zł.

„Chyndzoresk (orm.: Խնձորեսկ) – jak czytamy na stronie internetowej Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce – to niezwykła miejscowość w Armenii, w gminie Goris, marzie Sjunik, położona w malowniczych górach na wysokości 1580 m nad poziomem morza, niedaleko od klasztoru Tatew. Do czasów sowieckich jej mieszkańcy wykuwali swe siedziby w ścianach skalnych, a ponieważ były one usytuowane jedne nad drugimi, przypominały wielopiętrowy dom. W latach 50. XX w. na polecenie władz ludzie opuścili swoje domostwa, przenosząc się do standardowych budynków mieszkalnych w miejscu znanym obecnie pod dawną nazwą, podczas gdy położone w głębokim wąwozie skalne osiedle nazywane jest Starym Chyndzoreskiem. Najokazalszym elementem tego kompleksu skalnego jest kościół św. Rypsymy z XVII w., zbudowany na dnie wąwozu. W 2013 r. grupa Ormian polskich (Jan i Katarzyna Abgarowiczowie, Armen Artwich) oraz badaczy z Uniwersytetu Jagiellońskiego (Krzysztof Stopka, Andrzej A. Zięba) w ramach ekspedycji zorganizowanej przez Armena Checzojana odwiedziła to miejsce, zapoznając się także z polonicami w miejscowej izbie pamięci".

red.

Համառոտ

ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ

Պյոտր Սկվեչինսկին նշանակվել է Հայաստանի Հանրապետությունում Լեհաստանի Հանրապետության նոր արտակարգ և լիազոր դեսպան: Նա դեսպանի նշանակումը ստացել է ապրիլի 26-ին ԱԳ նախարար Զբիգնև Ռաուից: Մեկ ամիս անց՝ հունիսի 26-ին, նա իր հավատարմագրերը հանձնեց փոխարտգործնախարար Պարույր Հովհաննիսյանին, ինչը մայիսի 8-ին ընդունել էր նախագահ Անջեյ Դուդայից: Պյոտր Սկվեչինսկին կրթությամբ պատմաբան է, տարիներ շարունակ աշխատել է որպես լրագրող, այդ թվում՝ «Վարշավայի կյանքը», «TVP», «TV Puls», «Rzeczpospolita», «Sieci» խմբագրություններում: 2006-2009 թթ. եղել է Լեհական մամուլի գործակալության նախագահը: 2019 թվականի մարտից մինչև 2022 թվականի ապրիլը եղել է Մոսկվայի Լեհական ինստիտուտի տնօրենը: Ուկրաինայի վրա ռուսական հարձակումից հետո նա Ռուսաստանից վտարված 45 լեհ դիվանագետների խմբի մեջ էր: 2022 թվականի օգոստոսին զբաղեցրել է արտաքին գործերի նախարարության հանրային և մշակութային դիվանագիտության վարչության փոխտնօրենի պաշտոնը: Պյոտր Սկվեչինսկին դեկտեմբերի 3-ին ներկա է գտնվել «Լեհահայերի գանձարանը» ցուցահանդեսի բացմանը: Այդ ժամանակ էլ առաջին անգամ տեղեկություններ հայտնվեցին նրա թեկնածության մասին:

ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանում լեհերի «Պոլոնիա» միության նախագահ Լիանա Հարությունյանը պարգևատրվել է Լեհաստանի Հանրապետության Նախագահ Անջեյ Դուդայի կողմից «Ոսկե խաչով»: Նա մրցանակը ստացել է ապրիլի 21-ին դեսպան Պավել Չեպլակի կողմից: Այն շնորհվում է 1923 թվականից ի վեր այն անձանց, ովքեր «ծառայություն են մատուցել պետությանը կամ քաղաքացիներին՝ կատարելով գործողություններ, որոնք գերազանցում են իրենց սովորական պարտականությունները և զգալի օգուտ են բերում պետությանը կամ քաղաքացիներին, հասարակական զոհաբերություն, զոհաբերական օգնություն և բարեգործական գործունեություն»: Արարողության ընթացքում Մատենադարանի ինստիտուտից դոկտոր Փիրուզ Մնացականյանն արժանացել է Արծաթե խաչի՝ Լեհաստանի և Հայաստանի միջև երկկողմ գիտական համագործակցության զարգացման գործում ունեցած նշանակալի ավանդի համար:

W skrócie

HIERARCHOWIE W POLSCE

Abp Chadżag Barsamian, legat Patriarchalnego Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego Europy Zachodniej, który jest jednocześnie przedstawicielem Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego przy Watykanie, bp Markos Howhannisjan, zwierzchnik diecezji Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego Ukrainy i Polski, oraz ks. Karapet Garibian, proboszcz katedry ormiańskiej we Lwowie, gościli w Polsce. Wspólnie z ambasadorem RA w Polsce Samvelem Mkrtchianem, konsulem honorowym RA w Zabrzu Hraczją Bojadżjanem oraz prezesem Fundacji Polsko-Ormiańskiej Arsenem Ovsepyanem delegacja odwiedziła 17 kwietnia Szpital Specjalistyczny nr 8 w Zabrzu. Prezes placówki Krzysztof Żabicki oprowadził gości po dawnej kapliczce, która w najbliższym czasie zostanie przekształcona w świątynię Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego. Hierarchowie tego samego dnia spotkali się również z abp. Markiem Jędraszewskim, metropolitą krakowskim, oraz odwiedzili Ośrodek Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce.

Համառոտ

ՀՈԳԼՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ԼԵՀԱՍՏԱՆՈՒՄ

Արևմտյան Եվրոպայում Հայ Առաքելական Եկեղեցու պատվիրակ Խաժակ արքեպիսկոպոս Պարսամյանը, ով նաև Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչն է Վատիկանում, Ուկրաինայի և Լեհաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Մարկոս եպիսկոպոս Հովհաննիսյանը և Լվովի հայկական տաճարի վանահայր հայր Կարապետ Ղարիբյանը հյուրընկալվել էին Լեհաստանում: Լեհաստանում ՀՀ դեսպան Սամվել Մկրտչյանի, Զաբժեում ՀՀ պատվավոր հյուպատոս Հրաչյա Բոյաջյանի և Լեհ-հայկական հիմնադրամի նախագահ Արսեն Հովսեփյանի հետ պատվիրակությունն ապրիլի 17-ին այցելել է Զաբժեի թիվ 8 մասնագիտացված հիվանդանոց: Հաստատության նախագահ Քշիշտոֆ Ժաբիցկին հյուրերին ցույց է տվել նախկին մատուռը, որը շուտով կվերածվի Հայ առաքելական եկեղեցու տաճարի: Նույն օրը հոգևոր հայրերը հանդիպել են նաև Կրակովի մետրոպոլիտ արքեպիսկոպոս Մարեկ Ենդրաշևսկու հետ և այցելել Լեհաստանում հայկական մշակույթի հետազոտությունների կենտրոն:

Ormiańskie dni pamięci

Dokończenie ze str. 1

MODLITWĘ PRZY CHACZKARZE WE WROCŁAWIU POPROWADZIŁ O. MAREK MIŁAWICKI OP. W JĘZYKU ARAMEJSKIM MODLIŁ SIĘ KLERYK FABIO LOUTFI, A W JĘZYKU ORMIAŃSKIM – PROF. ARA SAYEGH. GŁOS OFICJALNY ZABRAŁ DR ADAM DOMANASIEWICZ. FOT. R. OBROCKA

ՎՐՈՑԼԱՎԻ ԽԱՉՔԱՐԻ ՄՈՏ ԱՂՈԹՔ ՀՆՉԵՑՐԵՑ ՀԱՅՐ ՄԱՐԵԿ ՄԻԼԱՎԻՑԿԻՆ: ԱՐԱՄԵԵՐԵՆՈՎ ԱՂՈԹՈՒՄ ԷՐ ՖԱԲԻՈ ԼՈՒՏՖԻՆ, ԻՍԿ ՀԱՅԵՐԵՆՈՎ՝ ՊՐՈՖ. ԱՐԱ ՍԱՅԵՂԸ: ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԽՈՍՔՈՎ ՀԱՆԴԵՍ ԵԿԱՎ ԴՈԿՏՈՐ ԱԴԱՄ ԴՈՄԱՆԱՍԵՒՉԸ: ԼՈՒՍ.՝ Ռ. ՕԲՐՈՑԿԱ

Obchody 108. rocznicy tureckiej zbrodni na narodzie ormiańskim, w wyniku której zginęło 1,5 mln niewinnych ofiar, rozciągnęły się na kilka kwietniowych dni.

Uroczystości przygotowane przez Ambasadę Republiki Armenii w Polsce odbyły się 24 kwietnia przy chacharze na Skwerze Ormiańskim w Warszawie. Złożeniu wieńców towarzyszyła modlitwa prowadzona przez o. Tarona Ghulikyana, duszpasterza Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce, oraz ks. prof. Józefa Naumowicza, reprezentującego Kościół Ormiańskokatolicki.

Ambasador Samvel Mkrtchian w swoim wystąpieniu mówił o istotnym znaczeniu międzynarodowego uznania i potępienia ludobójstwa Ormian, co zrobiła również Polska w 2005 r. Podkreślił, że walka narodu ormiańskiego ma na celu także zapobieganie tego typu zbrodniom w przyszłości. Zaznaczył, że 24 kwietnia jest też symbolem nieugiętej woli Ormian do życia i tworzenia.

Delegacja pracowników ambasady Republiki Armenii w Polsce z panią konsul Shushanik Grigoryan na czele uczestniczyła również dzień wcześniej w uroczystej Mszy świętej w obrządku ormiańskim, sprawowanej w kościele pokamedulskim na warszawskich Bielanach. Podczas liturgii niezwykle poruszająco na duduku zagrał Przemysław Skałuba.

– Cierpienie ludzi niewinnych znajduje jedyne rozwiązanie w krzyżu i zmartwychwstaniu Chrystusa. Tam możemy znaleźć umocnienie – mówił w homilii ks. Naumowicz. Po nabożeństwie przypomniał zaś, że papież Benedykt XV był jedynym przywódcą światowym, który wyraził protest przeciw masowej zbrodni. W liście do sułtana Mehmeda V napisał, że dociera do niego „echo jęków i lamentów całego narodu, który jest poddawany nieopisanym cierpieniom na rozległym terytorium osmańskim" i apelował o powstrzymanie deportacji i prześladowań.

Następnie Barbara Bielecka-Woźniczko zaprezentowała swoje obrazy o tematyce ormiańskiej. Na zakończenie o tym, czy Armenii grozi dziś nowe ludobójstwo, mówił red. Witold Repetowicz. Zaznaczył, że ludobójstwo kojarzy się z masowymi mordami, ale eliminacja narodu może również przybierać bardziej wyrafinowaną formę. Użył przy tym pojęcia „kulturocydu". Taki proces nastąpił po pierwszej wojnie światowej w przypadku Zachodniej Armenii czy Nachiczewanu, gdzie w wyniku działań Turcji i Związku Sowieckiego nie ma już nie tylko Ormian, ale zatarte zostały również ślady kultury ormiańskiej. Podobny los – w wyniku polityki Azerbejdżanu – może czekać Arcach, a w dalszej kolejności też Sjunik i Zangezur – przestrzegł Witold Repetowicz.

Odniesienia do aktualnej sytuacji w Górskim Karabachu pojawiły się również podczas marszu pamięci, jaki Stowarzyszenie Lehahayer oraz przedstawiciele młodzieży ormiańskiej zorganizowali 24 kwietnia w Krakowie. Manifestacja przeszła z Rynku Głównego przed kościół św. Mikołaja przy ul. Kopernika. Pod tamtejszym chaczkarem uczestnicy wspólnie odmówili modlitwę „Ojcze nasz". – Nigdy nie zapominajmy o tej tragedii i uczcijmy pamięć tych, którzy zginęli w ludobójstwie Ormian. Żądajmy również nadal sprawiedliwości i uznania dla ludobójstwa Ormian. Wspólnie zapobiegnijmy kolejnemu ludobójstwu Ormian! – zaapelował dr Hayk Hovhannisyan.

LITURGIA W POKAMEDULSKIM KOŚCIELE NA BIELANACH. FOT. WŁADYSŁAW DEŃCA

ՊԱՏԱՐԱԳ ԲԻԵԼԱՆԻԻ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ. ԼՈՒՍ.՝ ՎԼԱԴԻՍԼԱՎ ԴԵՆՑԱ

Od złożenia wieńców przy chaczkarze znajdującym się na terenie parafii NMP Łaskawej rozpoczęły się 23 kwietnia obchody Dnia Pamięci Ofiar Ludobójstwa Ormian w Łodzi. Uroczystą liturgię sprawował o. Taron Ghulikyan. W samo południe w sali koncertowej Templum z recitalem „Ormiański żuraw" wystąpił Sar Sargsyan. Śpiewakowi towarzyszył Jakub Czech, łódzki pianista i dyrygent. Żuraw symbolizuje tęsknotę za utraconą ojczyzną, a także ormiańską diasporę. Podczas koncertu wstąpili również gitarzysta Anri Muradyan, zespół muzyczny GoArm oraz Aram Gabaghchourian z Armenii, a także uczniowie Ormiańskiego Centrum Edukacyjno-Kulturowego „Nairi", które wraz z Konsulatem Honorowym Republiki Armenii w Łodzi było organizatorem wydarzenia.

Aram Gabaghchourian i Aram Sayegh zaprosili również na poruszający koncert ormiańskich pieśni, który odbył się 24 kwietnia w starym refektarzu klasztoru ojców dominikanów we Wrocławiu. Gość z Armenii był już kilka razy w Polsce, na osobiste zaproszenie rodziny państwa Sayeghów. Ich koncerty z reguły są bezpłatne. Ale tym razem, spontanicznie, została zorganizowane zbiórka – co łaska. Zebraną kwotę Aram Gabaghchoruyan przekazał potrzebującym rodzinom w Armenii. Bardzo licznie zgromadzeni Ormianie i ich sympatycy wcześniej uczestniczyli w spotkaniu przy chaczkarze z częścią oficjalną i modlitwą, zapalaniem zniczy i składaniem kwiatów.

Hołd ofiarom ludobójstwa Ormian oddano we Wrocławiu również tydzień po świętach Wielkiej Nocy, 16 kwietnia. O godzinie 15.15 ks. prof. Józef Naumowicz w asyście ormiańskich kleryków odprawił żałobne modły pod chaczkarem. Podkreślił, że modli się również w intencji Ormian, którzy ciągle – współcześnie – giną za wiarę w Jezusa Chrystusa, w obronie swojej ojczyzny, za własną ormiańską tożsamość. Przenajświętsza Ofiara została odprawiona, jak zwykle, w gościnnym kościele Bożego Ciała. Uroczystą celebrację, z liczną duchowną asystą przy ołtarzu, w tym ormiańskich kleryków z Armenii, którzy kształcą się w Polsce, oraz Fabia Loutfiego, subdiakona obrządku maronickiego, w pełni podkreślał piękny śpiew i zapach kadzidła…

Dzień wcześniej ks. Naumowicz sprawował również Eucharystię i poprowadził modlitwę przy chaczkarze w kościele św. Mikołaja w Krakowie. Natomiast 16 kwietnia przed południem modlił się w kościele Świętej Trójcy i Sanktuarium Matki Bożej Łysieckiej w Gliwicach. Przemawiający przy chaczkarze Bogdan Stanisław Kasprowicz, przedstawiciel Ormian w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, nawiązując do przypadającej również w kwietniu rocznicy zbrodni katyńskiej, mówił o tym, jak połączone są losy Ormian i Polaków, przede wszystkim w cierpieniu. Społeczność ormiańska w Gliwicach hołd ofiarom ludobójstwa oddała także 30 kwietnia. Tym razem Mszy świętej oraz modlitwie pod chaczkarem przewodniczył ks. Jarosław Steczkowski.

Ormianie 24 kwietnia zebrali się też przy chaczkarach w Szczecinku i na Świętej Górze Polanowskiej.

Element obchodów Dnia Pamięci stanowił również III Ogólnopolski Dziecięcy Konkurs Recytatorski w Języku Ormiańskim „Odrodzenie". W kategorii wiekowej 6-10 lat nagrodzono: Nare Saqeyan (Gdańsk), Samuela Barseghyana (Kartuzy) oraz Vanesę Tsiun (Warszawa). Z kolei w grupie wiekowej 11-16 lat zwyciężyli: Ani Antonyan (Gdańsk), Tigran Petrosyan (Zgierz) i Narine Harutyunyan (Łódź). Gratulujemy! Nagrania konkursowe można zobaczyć na profilu facebookowym Ormiańskiego Centrum Edukacyjno-Kulturowego „Nairi", które wraz z Ambasadą Republiki Armenii było organizatorem konkursu. *SU, RO*

Tragedia Arcachu

WYDARZENIA | W ostatnim czasie coraz częściej pojawiają się doniesienia, że Armenia gotowa jest uznać zwierzchnictwo Azerbejdżanu nad Górskim Karabachem.

Informacje te są jednak często bardzo nieprecyzyjne i nie wydaje się, by prawdopodobieństwo zakończenia konfliktu armeńsko-azerbejdżańskiego było duże. W szczególności pomijane są dwa kluczowe aspekty: gwarancje bezpieczeństwa dla Ormian w Górskim Karabachu oraz tzw. korytarz eksterytorialny przez Sjunik.

Na wstępie warto przypomnieć, że Górski Karabach to rdzennie ormiańska ziemia, a jej ewentualna utrata przez Armenię wpisze się w długą listę historycznych niesprawiedliwości, jakie spotykają ten naród. Niestety, Azerbejdżan dysponuje instrumentami korupcyjnymi, powodującymi, że istnieją dziennikarze, politycy i aktywiści, którzy nie baczą na to, jak bardzo się kompromitują, wspierając pseudohistoryczną narrację totalitarnego reżimu. Efektem są potem takie potworki jak pomnik przyjaźni polsko-azerbejdżańskiej w Gnieźnie, gdzie obok papieża stoi enkawudzista Hajdar Alijew. Nie brakuje też fanów Turcji, którzy wbrew fundamentalnej wiedzy historycznej i politycznej od dawna starają się wmówić opinii publicznej, że Armenia zawsze była sojusznikiem Rosji, a konflikt o Górski Karabach to wojna proxy między Turcją a Rosją. To oczywista bzdura, zwłaszcza że Erdogan o Putinie mówi „mój przyjaciel".

Ormiańska ziemia

Warto zatem przypomnieć, że Arcach, bo tak brzmi oryginalna nazwa tej ziemi, podobnie jak zresztą całkowicie już obecnie zazeryzowany Nachiczewan, wchodził w skład starożytnego królestwa Armenii, a na terenach zagrabionych przez Azerbejdżan w czasie wojny 44-dniowej w 2020 r. znajdują się ruiny Tigranakertu, miasta założonego przez Tigrana Wielkiego w I w. p.n.e. Pytanie, jak długo przetrwają, zważywszy na azerską praktykę kulturocydu, tj. niszczenia ormiańskich zabytków, tak znaną z Nachiczewanu, gdzie w ciągu kilkudziesięciu lat zniknęły setki chaczkarów. Chociaż w I w. n.e. Armenia straciła niepodległość, to istniała jako królestwo wasalne wobec najpierw Rzymu, a później Persji. O Turkach jeszcze długo nikt tam nie słyszał, a starożytni Azerowie byli irańskim ludem zamieszkującym ziemie na południe od rzeki Araks. Opowieści o pochodzeniu współczesnych mieszkańców państwa Azerbejdżan od kaukaskich Albańczyków można włożyć między bajki. Kaukaska Albania nie była zresztą nigdy niezależnym państwem, lecz satrapią utworzoną przez perskich Sasanidów.

W V w. w okolicach dzisiejszego Martuni armeński mnich i późniejszy święty Mesrop Masztots stworzył armeński alfabet. Również podbój Kaukazu Południowego przez Arabów nie zmienił narodowego charakteru tych ziem, które w granicach kalifatu nosiły nazwę emiratu Armenii. Muzułmańscy władcy pozwolili władać nim lokalnym książętom, którzy już w końcu IX w. uniezależnili się. W nowym królestwie Armenii Arcachem rządzili wasalni książęta z rodu Chaczen i mimo upadku średniowiecznego państwa armeńskiego w 1045 r. oraz podboju tych terenów trzy dekady później przez tureckich Seldżuków księstwo Chaczen i kilka innych armeńskich księstw przetrwały. Po wielu zawieruchach ostatecznie na początku XVI w. Kaukaz Południowy znalazł się pod zwierzchnimi rządami Persów, ale Armenia kwitła, o czym świadczy ufundowanie przez księcia Hasana Dżalala Dawlę klasztoru Gandzasar w XIII w. Pod rządami tej armeńskiej dynastii pozostawał też klasztor Dadiwank w zagrabionym przez Azerów w 2020 r. regionie Karwaczar. Klasztor wprawdzie pozostał w rękach Ormian, ale tamtejsi mnisi są codziennie narażeni na szykany i agresywne prowokacje ze strony Azerów.

Ormiańskie księstwa Arcachu, zwane przez Persów Khamsa, zachowały swoją autonomię do 1748 r., gdy powstał Chanat Karabachu. Choć istniał on zaledwie 74 lata i nigdy nie był niepodległy, to dla Azerbejdżanu i jego płatnych akolitów od niego zaczyna się cała historia. W 1813 r. Arcach trafił w ręce rosyjskiego imperium, które tak „kochało" Ormian, że nie dało im żadnej autonomii i zawzięcie ich rusyfikowało. W tym czasie Ormianie stanowili wciąż większość mieszkańców tych ziem (tj. w szczególności Arcachu w jego historycznych, a nie obecnych, okrojonych przez Sowietów granicach). W 1918 r. upadły Imperia Rosyjskie oraz Otomańskie, a Iran był wstrząsany wewnętrznymi problemami. Stworzyło to okazję do ponownego odrodzenia się niepodległej Armenii, oczywiście z Arcachem w swoich granicach. Jednak już w 1920 r. Azerowie zadbali, by stać się większością w Szuszi. Zrobili to w bardzo prosty sposób: wyrżnęli miejscowych Ormian. To pozwoliło im opowiadać obecnie historie o tym, jakim to miasto było wspaniałym ośrodkiem azerskiej kultury – bo przecież historia miasta zaczęła się 26 marca 1920 r. Później bolszewicka Rosja skumała się z ataturkowską Turcją i oddała jej cała Armenię Zachodnią, a Nachiczewan, Sjunik i Arcach miały przypaść Azerbejdżańskiej SRR. Tylko bohaterski opór gen. Garegina Nżdeha zapobiegł oderwania Sjunika od Armenii. Panturkiści nigdy jednak nie dali za wygraną.

PRZED KATEDRĄ ŚWIĘTEGO ZBAWICIELA W SJUNIKU, NA TRANSPARENCIE JEST NAPIS: „MÓDL SIĘ ZA ARCACH". FOT. WITOLD REPETOWICZ

Jednym z fundamentalnych kłamstw na temat Arcachu jest to, że oderwał się on od Azerbejdżanu. Nie mógł tego zrobić, gdyż nigdy nie był częścią niepodległego państwa o takiej nazwie. Ale niestety, Ormianie przez ostatnie 20 lat popełnili masę błędów, nie wzmacniając swojej państwowości i teraz płacą za to słony rachunek. W 1993 r. Azerbejdżan był w rozsypce i tylko Rosjanom zawdzięcza, że Ormianie nie zlikwidowali wówczas tego tworu. Jego część mogła wówczas powrócić do irańskiej macierzy, a część zostać przyłączona do Armenii, tyle że populacja Armenii przez ostatnie 25 lat skurczyła się z 3,5 mln do 3 mln, a Azerbejdżanu wzrosła z 7 mln do 10 mln. W Arcachu, poza Stepanakertem, nie dokonano żadnych inwestycji, a kopalnię złota w Sotku oddano Rosjanom. Dziwnym trafem w czasie wojny 44-dniowej nie trafił w nią żaden pocisk. Pod rządami prorosyjskiego prezydenta Roberta Koczarjana, rządzącego w latach 1998--2008, Armenia staczała się po równi pochyłej, a jej populacja skurczyła się o ok. 200 tys. osób. Ormianie po prostu nie widzieli dla siebie przyszłości w swoim odzyskanym kraju. W 1999 r. próba wprowadzenia niezbędnych reform zakończyła się strzelaniną w parlamencie, która nigdy nie została do końca wyjaśniona. Również niejasna jest sprawa uwięzienia w 2000 r. byłego ministra obrony Arcachu Samwela Babajana pod zarzutem zamachu na związanego z Koczarjanem ówczesnego prezydenta Arcachu Arkadiego Ghukasjana.

Osłabianie Armenii zawsze było na rękę Rosji, która w ten sposób mogła ją traktować jako zakładnika i układać się z Alijewem. Ormianie dostrzegli to już w 2016 r., a dwa lata później, na fali protestów, do władzy doszedł Nikol Paszynian. Nowy premier zmuszony był jednak lawirować w polityce zagranicznej niczym kapitan okrętu na wzburzonym morzu pełnym raf. Niestety, nie udało się uniknąć katastrofy. W październiku 2022 r. wybuchła wojna 44-dniowa, która została przegrana przez Armenię. Warto przy tym podkreślić, że cały plan był wcześniej uzgodniony między Moskwą a Baku, a przełomowe zdobycie Szuszi nie byłoby możliwe bez zdrady ze strony stronników Rosji. Kiedy już podpisano rozejm, Rosjanie nie śpieszyli się z wkroczeniem do Arcachu, bo mieli już to, na czym im zależało. Tymczasem ta kilkudniowa zwłoka uniemożliwiła przyjazd Czerwonego Krzyża i rozpoczęcie akcji ratowania rannych żołnierzy, którzy z wykrwawienia i zimna konali w męczarniach między Szuszi a Stepanakertem. Po wejściu do Arcachu Rosjanie robili wszystko, by skłócić Ormian z Arcachu i Armenii, a następnie przystąpili do rozdawania obywatelstwa rosyjskiego. Dla Rosjan Ormianie nigdy się nie liczyli, natomiast Arcach liczy się dla nich ze względu na położenie geopolityczne i możliwość szantażowania Erywania kolejnym atakiem Azerów. Rolę Rosjan widać wyraźnie po braku jakiejkolwiek interwencji z ich strony w odpowiedzi na blokadę Arcachu przez azerskich funkcjonariuszy bezpieki przebranych za ekologów.

Pod kontrolą Rosji

Niestety, trudno oprzeć się wrażeniu, że w 2020 r. Armenia straciła nie tylko Szuszi, Karwaczar i tereny wokół Arcachu, ale również cały Arcach. Stał się on terenem okupowanym przez Rosjan i tych samych „zielonych ludzików", którzy w 2014 r. zajmowali Krym i Donbas (byłem świadkiem, jak jeden oficer „mirotworców" się tym chwalił). Tymczasem konflikt Armenii z Azerbejdżanem nie dotyczy bynajmniej wyłącznie Arcachu, ale również Sjunika i „korytarza eksterytorialnego", który Azerbejdżan chce przez niego przeprowadzić. Jego powstaniem zainteresowana jest również Rosja, która przeforsowała tę ideę już w porozumieniu rozejmowym z 10 listopada 2020 r. „Korytarz" ten ma być bowiem „ochraniany" oczywiście przez Rosję. W ten sposób spełniłby się sen panturkistów o połączeniu Turcji i Nachiczewanu z Baku i przez Morze Kaspijskie z resztą świata tureckiego. Rosja przy okazji zyskałaby bezpieczny szlak komunikacyjny do Turcji, która wszak pomaga jej omijać sankcje nałożone w związku z inwazją na Ukrainę. Stworzenie tego „korytarza" odcięłoby Armenię od granicy z Iranem i doprowadziłoby do azersko-rosyjskiej okupacji Sjunika. To byłby dla niezależności Armenii cios śmiertelny.

Armenia znajduje się w tragicznym położeniu, a odmowa wsparcia ze strony Rosji i Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym pokazały, że obecność wojsk rosyjskich na jej terytorium to bardziej okupacja niż ochrona. W interesie Armenii jest zatem zabezpieczyć swoje granice, tak by móc wystąpić z OUBZ i nakazać Rosjanom opuszczenie swojego terytorium, a następnie starać się o członkostwo w Unii Europejskiej (setki tysięcy Ormian i tak już są w UE, bo wyemigrowały). To jest jednak niemożliwe bez uregulowania relacji z Turcją i Azerbejdżanem lub uzyskania gwarancji bezpieczeństwa ze strony Zachodu. Problem w tym, że perspektywa tych drugich jest dość mglista, a to pierwsze przypomina kwadraturę koła. Warunkiem Ankary i Baku jest bowiem oddanie Azerbejdżanowi zwierzchnictwa nad Arcachem. Pomijając tragizm takiej decyzji, trzeba jednak spojrzeć prawdzie w oczy: to nie Armenia kontroluje Arcach, lecz Rosja. Paszynian nalega przy tym, by rosyjskich „mirotworców", których mandat teoretycznie kończy się w 2025 r. (a jego przedłużenie zależy od układów Moskwy z Baku, na które Armenia nie ma żadnego wpływu), zastąpiły międzynarodowe siły pokojowe. Na to jednak nie zgadza się ani Azerbejdżan, ani Turcja, a Rosja reaguje wściekłością. Dlatego negocjacje tkwią w martwym punkcie, bo Paszynian wie, że jeśli totalitarny reżim Alijewa uzyska pełną kontrolę nad Arcachem, a mieszkańców nikt nie będzie chronił, to wszyscy stamtąd uciekną, a rozwścieczony tłum obali obecne władze Armenii i do władzy w Erywaniu wróci skorumpowany reżim prorosyjski. Nie ma więc żadnego dobrego wyjścia z obecnej sytuacji, bo kolejny atak na Sjunik ze strony Azerbejdżanu jest kwestią czasu. Pretekstem jest brak delimitacji granicy.

Witold Repetowicz

To była taka kawaleryjska

WSPOMNIENIE | – Nie zapominamy, skąd pochodzą nasi przodkowie i gdzie osiedli – mówi Jakub Kajetanowicz, wywodzący się z polsko-ormiańskiej rodziny z Bukowiny, osiadły w Ustroniu prywatny przedsiębiorca, specjalista z branży samochodowej, ojciec utytułowanego kierowcy rajdowego Kajetana Kajetanowicza, w rozmowie dr. Andrzejem Glińskim.

Spotykamy się w restauracji w malowniczym Ustroniu. Na początku naszej długiej rozmowy pytam mojego rozmówcę o jego pochodzenie i rodzinę.

– Pochodzę z rodziny o korzeniach ormiańskich – rozpoczyna swoją opowieść Jakub Kajetanowicz. – Mój ojciec Kajetan Kajetanowicz urodził się w 1886 r. w Radowcach na Bukowinie (Rumunia), gdzie od kilku pokoleń mieszkała moja rodzina, która posiadała tam majątek. Ojciec skończył w Czerniowcach studia na wydziale rolnym. W czasie pierwszej wojny światowej był porucznikiem w armii Austro-Węgier. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zweryfikowano go w stopniu kapitana. W 1923 r. został dyrektorem w stadninie w Drogomyślu na polskim Śląsku Cieszyńskim. Tutaj muszę powiedzieć, że cała moja rodzina miała smykałkę do koni. To była taka kawaleryjska rodzina. Legenda rodzinna mówi, że prapradziadek Grzegorz był uczestnikiem kampanii napoleońskiej przeciwko Moskwie. Stąd u nas takie koniarskie geny.

Jak potoczyły się dalsze losy Pana ojca?

Ojciec dyrektorował w tej stadninie do 1939 r. W listopadzie został aresztowany przez gestapo. Trzymany był w Skoczowie i Bielsku. W czerwcu 1940 r. wywieziono go do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Przesiedział tam cztery lata. W lipcu 1944 r. dzięki pomocy niemieckich hodowców koni został wypuszczony na wolność. Potem przez kilka miesięcy ukrywał się w Bogusławicach u swojej siostry Pauliny, w stadninie koni, której dyrektorem był przed wojną jego brat Albin Kajetanowicz (zm. 1929). Zresztą młodszy brat Rafał (ur. 1900, zm. 1965) również zajmował się końmi, gdyż był zastępcą kierownika Państwowej Stadniny Koni i Stada Ogierów w Janowie Podlaskim. Natomiast mąż siostry ojca, Kazimiery (po mężu Hantschel), był kierownikiem stadniny w Milocie koło Radowiec. Ojciec po wojnie w czerwcu 1945 r. z powrotem został kierownikiem stadniny w Drogomyślu. Był uprawniony do zbierania materiału zarodowego. Konie były rozparcelowane po chłopach w Śląsko-Dąbrowskiem. Ojcu udało się reaktywować stadninę, którą prowadził do 1949 r. Potem, po przejściu na emeryturę otrzymał gospodarstwo poniemieckie, które nazwał „Kajtówka". Ożenił się z moją mamą Bronisławą Loze, pochodzącą z Ziemi Cieszyńskiej. Ja urodziłem się w 1950 r. Ojciec zmarł w 1963 r. i został pochowany na cmentarzu w Ochabach.

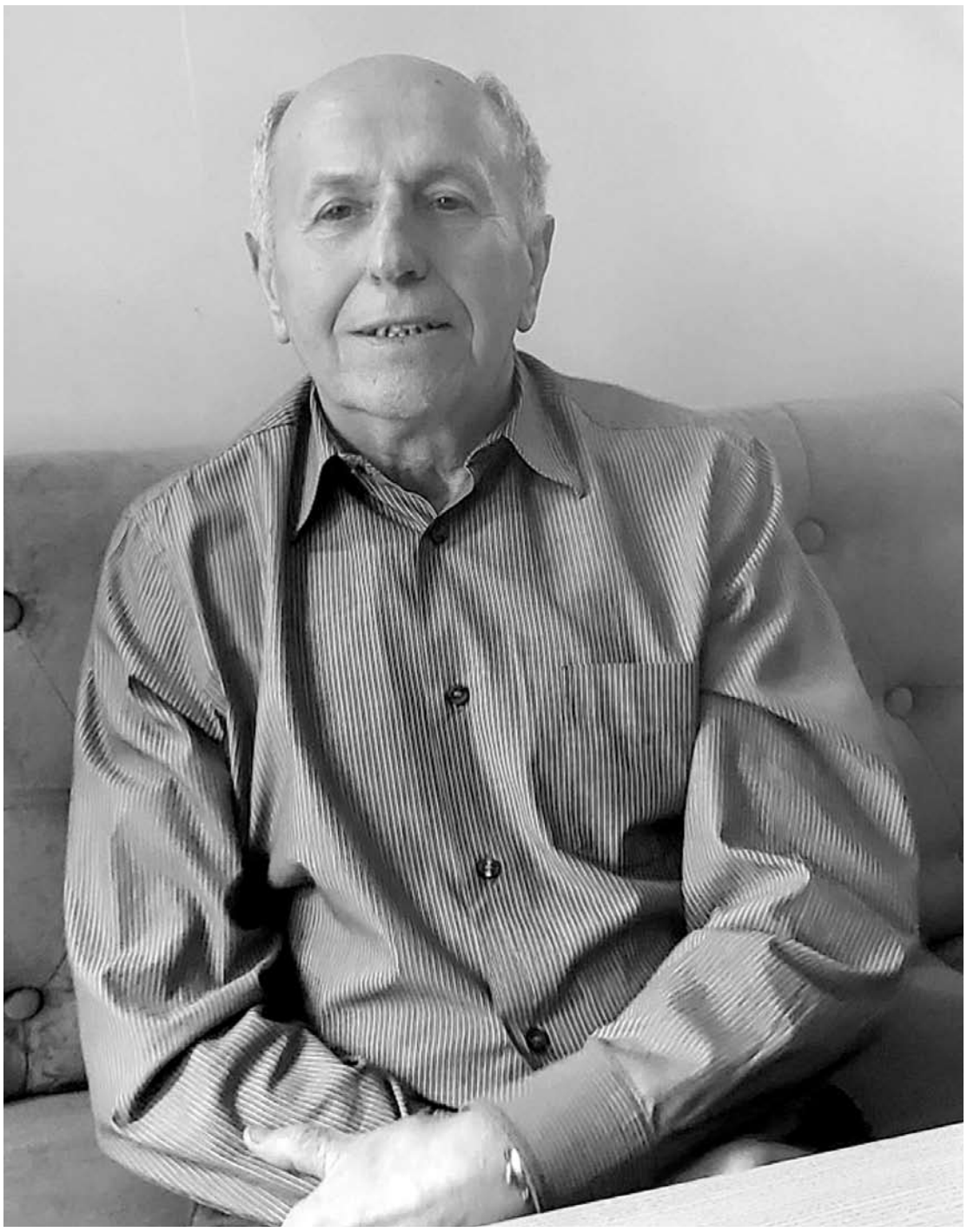

JAKUB KAJETANOWICZ W CZASIE WYWIADU. FOT. KRZYSZTOF MOJZESOWICZ

Proszę opowiedzieć coś o sobie...

Pracowałem całe życie w branży samochodowej. Do dzisiaj prowadzę warsztat samochodowy. Także zaprzyjaźniłem się też z końmi, ale mechanicznymi. Mieszkam w Ustroniu, pięknym mieście położonym u północnych podnóży Beskidu Śląskiego, u wylotu doliny Wisły, w historycznej Ziemi Cieszyńskiej, gdzie mój tata osiadł po wojnie.

Czy w rodzinie wspomina się o korzeniach ormiańskich?

Oczywiście, wspomina się o tych korzeniach. Może nie jest to jakaś intensywna dyskusja i częsty kontakt, ale nie zapominamy, skąd pochodzą nasi przodkowie i gdzie osiedli. Przekazałem tę wiedzę moim dzieciom: córce, która mieszka obecnie w Irlandii, oraz synowi Kajetanowi. Syn z kolei też zostawił żywe konie i siedzi w tych mechanicznych. Wie również, gdzie są jego korzenie i zna historię rodziny.

Czy ktoś próbował spisywać tę historię?

Tak, zrobił to w 1989 r. mój kuzyn Andrzej Kajetanowicz (syn Albina Mieczysława, wnuk brata mojego dziadka Antoniego Mikołaja). Mieszka obecnie w Kanadzie. Stworzył drzewo genealogiczne, gdzie rodzina jest rozpisana do czwartego pokolenia. Powstało ono na podstawie opowieści jego dziadka oraz dokumentów i zdjęć rodzinnych. Posiadam tylko kserokopie fotografii, ale mój kuzyn ma zbiór oryginałów. Ojcem mojego ojca był Rafał Kajetanowicz, urodzony w 1852 r. (zm. 1913). Warto zwrócić uwagę, że to była liczna rodzina, gdyż mój dziadek miał dziesięcioro dzieci. Ich losy są różne. Byli rozrzuceni po całym świecie. Część została w Polsce i tutaj się urodziły ich dzieci, czyli moi kuzyni. Więzi rodzinne są jednak bardzo mocne i utrzymujemy ze sobą kontakt. Drzewo genealogiczne czasem nam teraz pomaga nawet w nawiązywaniu kontaktów z dalszą rodziną. Aczkolwiek wymaga uzupełnień, gdyż wiele gałęzi Kajetanowiczów splata się ze sobą i trzeba naprawdę żmudnej pracy, żeby dojść do właściwego przodka. Informacje o moim ojcu czy dziadku Rafale są w każdym razie pewne.

Znalazłem informacje o Pana dziadku w aktach metrykalnych w Wirtualnym Archiwum Polskich Ormian, założonym przez Fundację Kultury i DziedzictwaOrmian Polskich. Zachował się protokół przedślubny z 1877 r. pana młodego Rafała Kajetanowicza, urodzonego w 1852 r., z zawodu ekonoma, oficjalistę prywatnego, którego rodzicami byli Józef, z zawodu architekt, i Paulina Makowiecka, oraz panny młodej Antoniny Romaszkan, urodzonej w 1858 r., której rodzicami byli Teodor Romaszkan, właściciel cząstkowy w Tyszkowcach, oraz Joanna Kajstura [?].

Tak, Rafał Kajetanowicz był synem Józefa (ur. ok. 1811 r.), ożenił się z Antoniną ze znanego ormiańskiego rodu Romaszkanów. Mój dziadek był zarządcą dóbr rolnych w okolicach Radowca na Bukowinie. Jego ojciec był znanym architektem oraz karykaturzystą i satyrykiem w okresie Wiosny Ludów. W czasopiśmie „Kurier Lwowski" zachowały się prześmiewcze rysunki jego autorstwa (reprodukowane później w „Szpilkach" (nr 39 z 26 września 1971 r.). W swoich wspomnieniach pisał o tym znany publicysta Eryk Lipiński. Bracia mojego ojca byli żołnierzami Wojska Polskiego. Jakub Józef Kajetanowicz dosłużył się stopnia kapitana (ur. 1890, zm. 1970). Jego syn Rafał (ur. 1920, zm. 1967) był żołnierzem AK o pseudonimie „Radost". Jeszcze wyższą rangę osiągnął inny brat ojca – Antoni Mikołaj Kajetanowicz (ur. 1888 w Radowcach na Bukowinie, zm. 1940 w Katyniu). Warto opowiedzieć o nim kilka słów, gdyż był odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Antoni po zdaniu matury studiował w latach 1908-1913 na Uniwersytecie w Czerniowcach. Powołany do armii austriacko-węgierskiej, walczył w pierwszej wojnie światowej. Po wyjściu z niewoli włoskiej zaciągnął się do Armii gen. Hallera. Kiedy wrócił do kraju, służył w stopniu porucznika w 3 Pułku Strzelców Podhalańskich. Brał udział w zajmowaniu przez Polskę Pomorza. Dowodząc batalionem, od maja 1920 r. walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Po jej zakończeniu służył w 3 Pułku Strzelców Podhalańskich, następnie w 73 pułku piechoty w Katowicach. W latach 1925-1927 pełnił obowiązki dowódcy II batalionu detaszowanego w Oświęcimiu. W 1927 r. został kwatermistrzem pułku. Rok później został przeniesiony do 63 pułku piechoty w Toruniu na stanowisko zastępcy dowódcy pułku. W 1929 r. został komendantem Powiatowej

rodzina

Komendy Uzupełnień Poznań Powiat. W 1938 r. przeszedł na emeryturę. W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. dostał się do niewoli radzieckiej. Osadzony w obozie w Kozielsku, wiosną 1940 r. został zamordowany przez funkcjonariuszy NKWD w Katyniu i tam pogrzebany. Od 2000 r. jest pogrzebany na Polskim Cmentarzu Wojennym w Katyniu. W 2007 r. minister obrony narodowej Aleksander Szczygło awansował go pośmiertnie do stopnia pułkownika. Awans został ogłoszony 9 listopada 2007 r. w Warszawie w trakcie uroczystości „Katyń pamiętamy – uczcijmy pamięć bohaterów".

Antoni Kajetanowicz był żonaty z Heleną ze Stencelów, z którą miał córkę Antoninę oraz synów Zbigniewa (ur. 1921) i Albina Mieczysława (ur. 1926). Właśnie ten drugi z synów Antoniego wraz ze swoim synem Andrzejem, który w 1984 r. wyemigrował do Kanady, jest współautorem naszego drzewa genealogicznego. Albin Mieczysław w czasie wojny został wzięty przez Niemców do pracy przymusowej, skąd uciekł i wstąpił do AK (pseudonim „Smętek"). Walcząc w oddziale „Trop" został ciężko ranny. Po wojnie siedział w więzieniu za działalność w AK. Jest odznaczony Krzyżem Partyzanckim oraz ma odznakę pułkową 25 p.p. AK Ziemi Piotrowsko-Opoczyńskiej. Skończył technikum dentystyczne, a później studia. W Brzezinach koło Łodzi był zastępcą, a później dyrektorem w ZOZ, następnie pracował w sanatoriach w Dusznikach-Zdroju i Ciechocinku.

Czy kultywujecie jakieś rodzinne zwyczaje?

Tak, jest taka rodzinna tradycja związana właśnie z genealogią. Imiona są, jakby to powiedzieć, przechodnie – od stryjów, dziadków. Te imiona powtarzają się w każdym pokoleniu. Właściwie to jest taka mała anegdota, w związku z tym, że ja tę tradycję trzymałem. Ojciec miał na imię Kajetan, dlatego mój syn dostał też tak na imię. Jednak gdy syn przyszedł powiedzieć mi w czasie obiadu rodzinnego, że spodziewa się dziecka, oznajmił, że ma dwie wiadomości: jedną dobrą: że będzie syn, a drugą, niestety, złą: że nie będzie miał na imię Jakub. Co tam… Najważniejsze, żeby był zdrowy. Na imię ma Gracjan, czyli ta nowoczesność wchodzi jednak w nasze życie.

Dziękuję Panu serdecznie za wywiad.

Dr Andrzej Gliński – historyk specjalizujący się w dziejach samorządu ormiańskiego na ziemiach polskich w czasach nowożytnych, autor artykułów naukowych i popularnonaukowych, prezes zarządu wrocławskiego stowarzyszenia naukowego Instytut Grzegorza Piramowicza, stały współpracownik Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce przy PAU.

PODPUŁKOWNIK ANTONI MIKOŁAJ KAJETANOWICZ, KAWALER ORDERU VIRTUTI MILITARI. FOT. WIKIMEDIA COMMONS

Noc Muzeów w Skarbnicy polskich Ormian

WYDARZENIA | Wprawdzie nie była to pierwsza organizowana przez Fundację Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich Noc Muzeów, ale pierwsza, w ramach której zaprosiliśmy zwiedzających na naszą stałą ekspozycję muzealną „Skarbnica polskich Ormian".

FOT. WŁADYSŁAW DEŃCA

Wystawa, która dla części uczestników tej muzealnej imprezy była również finałem spaceru szlakiem polskich Ormian po Starym i Nowym Mieście, cieszyła się ogromnym zainteresowaniem. Spacery prowadziła warszawska przewodniczka Eliza Korzeniewska, która specjalnie przygotowała ich program, zgodny z wspomnianym szlakiem ormiańskim. Od godz. 17.30, kiedy to zaczęli się pojawiać pierwsi zwiedzający, do północy w siedzibie Fundacji było tłoczno, stale napływali zwiedzający. Nasza ekipa przyjmowała kolejnych gości, wręczaliśmy przygotowane przewodniki po wystawie, ale najwyraźniej większość odwiedzających chętniej słuchała naszych opowieści i ciekawostek związanych z prezentowanymi eksponatami oraz historią polskich Ormian.

Nasza Księga Pamiątkowa wzbogaciła się o kilkadziesiąt bardzo sympatycznych, pełnych uznania wpisów. Część gości zapewniała o chęci powtórnego odwiedzenia ekspozycji w gronie rodziny i przyjaciół. Goście obdarowywani byli m.in. zakładkami z ormiańskim alfabetem, mapkami z planem spaceru szlakiem polskich Ormian po Starym i Nowym Mieście, ormiańskim ciasteczkiem gata.

Nasi ostatni goście opuścili siedzibę Fundacji sporo po północy. Zainteresowanym, którzy w tę noc podążali innymi szlakami, przekazujemy informację, że w każdą sobotę i niedzielę w godz. 15-18 nasza ekspozycja jest dostępna dla zwiedzających. Dla grup (powyżej sześciu osób) organizujemy zwiedzanie ekspozycji w dogodnym czasie, po telefonicznym uzgodnieniu terminu: 502 421 944. *mot*

Laury i spotkania ormiańskie

WYDARZENIA | Książka „Kresowego Pokucia początek. Ormianie" autorstwa Moniki Agopsowicz, której obszerną recenzję opublikowaliśmy w numerze 53 „Awedisu", otrzymała Nagrodę „Przeglądu Wschodniego" w kategorii „Popularyzacja problematyki wschodniej".

Wręczenie wyróżnienia (była to już 30. edycja) miało miejsce 25 marca podczas uroczystej gali jubileuszowej, która odbyła się w Sali Senatu Uniwersytetu Warszawskiego. Laudację wygłosił prof. Krzysztof Stopka z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Warto zaznaczyć, że w tej samej kategorii za książkę „Koniec ruskiego miru? O ideowych źródłach rosyjskiej agresji" nagrodzony został Piotr Skwieciński, nowy ambasador Polski w Armenii.

Nieduży nakład publikacji Moniki Agopsowicz, wydany przez Księgarnię Akademicką w Krakowie, rozszedł się raz dwa. Szybko został przygotowany dodruk. Od kwietnia dostępne jest też drugie, uzupełnione wydanie publikacji „Kresowe Pokucie. Rzeczpospolita ormiańska". Wydawcą tego tomu jest autorka (www.agopsowicz.pl).

Najbliższe spotkanie autorskie z Moniką Agopsowicz planowane jest w poniedziałek, 14 sierpnia podczas Dni Ormiańskich w Gdańsku. Jak do tej pory czytelnicy mieli okazję, by osobiście posłuchać pasjonujących ormiańskich opowieści i zdobyć autograf autorki, już dwukrotnie. Potomkowie ormiańskich rodów, badacze historii i kultury Ormian polskich oraz miłośnicy Kresów zgromadzili się 4 kwietnia w Klubie Dziennikarzy „Pod Gruszką" Biblioteki Kraków. Sala pękała w szwach. Obok autorki „Kresowego Pokucia…" w prezentacji wziął udział również prof. Andrzej A. Zięba z Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce. Wydarzeniu patronowało Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, a prowadziła je dr Anna Stengl.

O swojej książce Monika Agopsowicz opowiadała także 14 maja w Miejskim Domu Kultury w Sulejówku. Drugim z gości Michała Śmigielskiego w ramach cyklu „Spotkań z kulturą" był ks. prof. Józef Naumowicz, który wcześniej sprawował w miejscowym kościele NMP Matki Kościoła Mszę świętą w rycie ormiańskim. We Mszy, w której asystowali klerycy, a na organach grał Jakub Kopczyński, uczestniczyło wielu mieszkańców miasta.

Spotkanie wieńczyło „ormiański miesiąc" w Sulejówku i miało miejsce podczas finisażu trwającej od 14 kwietnia wystawy „Wielki zapomniany. Arcybiskup ormiański Józef Teodorowicz (1864-1938) – wybitny polski kapłan i mąż stanu", przygotowanej przez Fundację Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Ekspozycja prezentowana była wcześniej w kilkunastu miastach w Polsce. W relacji z jej otwarcia na stronie internetowej MDK czytamy: „W sobotni wieczór Maria Ohanowicz – prezes Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, z życzliwością i pasją podzieliła się z nami opowieścią abp. Józefie Teodorowiczu. Postaci ważnej dla Ormian zamieszkujących Rzeczpospolitą i mającej także ogromne zasługi dla Polski".

Na stronie www.mdksulejowek.pl dostępne są galerie zdjęć z obu spotkań. *SU*

W skrócie

TRZYNASTEGO NA MARIACKIEJ

Tradycyjnie już 13. dnia każdego miesiąca siedziba Związku Ormiańskiego w Gdańsku tętni życiem. Czerwcowe spotkanie było jednak szczególnie żywiołowe – a to ze względu na wyjątkowych gości art-imprezy „Ulica Mariacka oczami dzieci". Miesiąc wcześniej odbył się wernisaż wystawy barwnych linorytów Magdaleny Hanysz-Stefańskiej, zaś 13 kwietnia – wykład dr. Romana Nieczyporowskiego na temat życia i twórczości wybitnego malarza Arshile'a Gorky'ego.

ORMIAŃSKIE NUTY

W Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach 8 maja wystąpił Sargis Davtyan, znany szerszej publiczności dzięki zwycięstwu w konkursie „Debiuty" podczas 56. Krajowego Festiwalu Polskiej Piosenki w Opolu. W czasie koncertu, w którym wzięli udział również inni studenci Wydziału Jazzu i Muzyki Rozrywkowej, wykonał piosenki wybitnych twórców ormiańskich, takich jak Sayat Nova, Gusan Shehen, Gusan Sheram, we współczesnych aranżacjach Macieja Prokopowicza.

NA MEDAL

Mariam Baghdasaryan, uczennica V Liceum Ogólnokształcącego im. Augusta Witkowskiego w Krakowie, zdobyła brązowy medal Europejskiej Olimpiady Matematycznej Dziewcząt. Zawody odbyły się 13-19 kwietnia w Portorož w Słowenii. Reprezentantki Polski zdobyły w sumie cztery krążki: złoto, srebro i dwa brązy, co w klasyfikacji drużynowej dało im 10. miejsce.

DLA IMIGRANTÓW

Prezes Stowarzyszenia Polsko-Ormiańskiego Lehahayer dr Hayk Hovhannisyan 21 kwietnia brał udział w pracach nad programem „Wyzwania w zakresie integracji imigrantów ekonomicznych i przymusowych z państw trzecich w Małopolsce". Warsztaty w ramach projektu „Małopolska otwarta" zostały zorganizowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. Z kolei 29 maja – zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami – we współpracy z Wydziałem Obsługi Cudzoziemców Województwa Małopolskiego odbyły się bezpłatne konsultacje dla wszystkich potrzebujących pomocy w kwestiach prawnych czy administracyjnych.

Krakowskie prelekcje

WYDARZENIA | Na zaproszenie Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Paolo Lucca z Università Ca' Foscari Venezia wygłosił 14 czerwca w Krakowie odczyt „Magic in the Armenian tradition: polemics and practices".

Przedstawił w nim stanowisko Kościoła ormiańskiego wobec magii na podstawie świadectw kanonicznych i wypowiedzi autorów kościelnych z późnej starożytności i średniowiecza. Charakteryzując średniowieczne i nowożytne hamaiły (zwoje-amulety), omówił też ormiańskie praktyki magiczne na tle tradycji bizantyjskiej.

Koło Naukowe Iranistyki UJ przygotowało z kolei 28 maja w podziemiach Hevre spotkanie z prof. Anną Krasnowolską, autorką przekładu trzyczęściowej mikropowieści „Jutro Wielkanoc" Zoi Pirzad. Podczas spotkania o języku, religii i kulturze Ormian mówili prof. Andrzej Pisowicz i Anzhela Kayumova, autorka pracy magisterskiej „Życie ormiańskiej mniejszości narodowej w Iranie na podstawie wybranych dzieł Zoi Pirzad i Chorena Aramuniego", która została opublikowana w Biuletynie OTK nr 108/109.

W siedzibie Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego 1 lipca odbył się wykład italianistki Piruzy Nazaryan „Odniesienie się do kilku programów społeczno-kulturalnych ormiańsko-amerykańskich i ormiańsko-włoskich". Natomiast 17 czerwca dr hab. Renata Król-Mazur z Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ wystąpiła z referatem „Zbrodnie wojenne popełnione na ludności ormiańskiej w czasie II wojny karabaskiej". „Kaukaz Południowy a wojna w Ukrainie" – to z kolei tytuł wykładu dr. Jana Brodowskiego z Instytutu Rosji i Europy Wschodniej UJ, wygłoszonego 22 kwietnia w OTK.

Kilka dni później, 26 kwietnia, podczas kolejnego seminarium Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce dr Jakub Osiecki wygłosił prelekcję „Ormiańskie echa powstania listopadowego". Więcej na ten temat można znaleźć na stronie armenopolonia.pl.

red.

Wysoki komisarz ds. diaspory w Polsce

WYDARZENIA | Z kilkudniową wizytą w Polsce przebywali Zareh Sinanian, wysoki komisarz ds. diaspory Republiki Armenii, oraz Karen Avanesian, dyrektor w Ministerstwie Diaspory.

Złożyli oni m.in. wizytę w siedzibie Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich. Jej celem było zapoznanie się z pierwszą w Polsce stałą ekspozycją muzealną poświęconą historii i kulturze Ormian polskich „Skarbnica polskich Ormian". Po wystawie oprowadzał konsultant naukowy ekspozycji dr hab. Andrzej A. Zięba, dyrektor Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce.

W kolejnych dniach Zareh Sinanian spotkał się z przedstawicielami Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, a także członkami organizacji ormiańskich w Polsce.

GOŚCIE I GOSPODARZE FKIDOP, OD LEWEJ: ANDRZEJ A. ZIĘBA, HANNA KOPCZYŃSKA-KŁOS, MARIA OHANOWICZ-TARASIUK, ZAREH SINANIAN, AMBASADOR SAMVEL MKRTCHIAN, KONSUL HRACZJA BOJADŻJAN. FOT. KAREN AVANESIAN

Kołaczkowo pamięta

WYDARZENIA | Odrestaurowany przez sołectwo nagrobek rodziny Augustynowiczów-Juraszów, dawnych właścicieli majątku Kołaczkowo, został poświęcony 27 marca przez ks. Mirosława Stawickiego po nabożeństwie w intencji Zofii Augustynowicz w 85. rocznicę jej śmierci.

Grób znajduje się na terenie parku przyległego do kołaczkowskiego kościoła. Obok „panienki" Zofii pochowani są w nim również: Stanisława Augustynowicz-Jurasz, żona poznańskiego chirurga prof. Antoniego Tomasza Jurasza (który w 1926 r. nabył majątek Kołaczkowo od Aurelii Reymont, wdowy po Władysławie St. Reymoncie), oraz ich rodzice Anna z Czemeryńskich i Aleksander Augustynowicz, malarz, uczeń Jana Matejki.

Podczas uroczystości Małgorzata Wojciuch, sołtys Kołaczkowa, mówiła o „panience" Zofii, dobrej gospodyni, gorącej patriotce i przyjaciółce miejscowej ludności, wśród której cieszyła się powszechną sympatią i szacunkiem. Zaznaczyła też, że rodzina Augustynowiczów i Juraszów jest tuż po Władysławie St. Reymoncie częścią lokalnej historii i tożsamości, którą należy promować.

red

W skrócie

ALFABET OWIKA

W Galerii Rzeźby prof. Mariana Koniecznego przy ul. Łukasińskiego 2B w Zamościu 16 czerwca odbył się wernisaż wystawy „Alfabet Owika. Rzeźba i grafika" ormiańskiego artysty Oganesa Kazariana Owika, od 1990 r. mieszkającego i tworzącego w Polsce. Ekspozycję zaplanowano do końca lipca. To już druga w tym roku wystawa Owika w Zamościu. Malarstwo i grafika Kazariana od 28 kwietnia prezentowane były w Hotelu Arte przy ul. Rynek Wielki 9.

SPOTKANIE AUTORSKIE

Nakładem wydawnictwa Glow-Book ukazał się polski przekład powieści „Z nieba spadły trzy jabłka" Narine Abgarjan, jednej z najbardziej poczytnych i wielokrotnie nagradzanych pisarek ormiańskich. To romantyczna historia, która toczy się na tle życia zagubionej w górach ormiańskiej wioski. Spotkanie z autorką i tłumaczem książki Jackiem Cezarym Kamińskim odbyło się 11 maja w Muzeum Niepodległości w Warszawie z inicjatywy Fundacji Ormiańskiej – Armenian Foundation.

TEATR Z ARMENII

W programie 10. Międzynarodowego Festiwalu Teatru Ukraińskiego „Wschód-Zachód", który w dniach 17-24 kwietnia 2023 r. odbywał się w Krakowie, znalazł się spektakl „Oskar i pani Róża" w wykonaniu Erywańskiego Teatru Lalek im. Hovhannesa Tumanyana. Wśród licznie zgromadzonej publiczności obecny był również ambasador Republiki Armenii w Polsce Samvel Mktrchian.

ORMIAŃSKIE MUZEUM WIRTUALNE

Dokumenty, książki, elementy stroju czy uzbrojenia – od 31 marca pod adresem www.muzeumormianskie.pl dostępna jest wirtualna kolekcja artefaktów ormiańskich przechowywanych w kilkunastu polskich muzeach. Obiekty zdigitalizowano w wersji 2D i 3D. Projekt został zrealizowany przez Fundację Ormiańską – Armenian Foundation dzięki wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Partnerami przedsięwzięcia są Biblioteka Narodowa, Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi oraz Muzeum Wojska Polskiego.

W skrócie „Polski” chaczkar w Erywaniu W skrócie

PIELGRZYMKA ORMIAN

Już po raz ósmy, tym razem 3 czerwca, Ormianie spotkali się na Świętej Górze Polanowskiej. Pielgrzymi przeszli pieszo spod pomnika Matki Bożej pod chaczkar, przy którym odmówili wspólną modlitwę. Ustawiony w 2016 r. chaczkar autorstwa Grigora Asłaniana upamiętnia ludobójstwo Ormian z 1915 r., jest też znakiem obecności Ormian na polskiej ziemi i symbolem przyjaźni polsko-ormiańskiej. Spotkanie zakończył tradycyjny poczęstunek.

SZALOM BONJOUR ODESSA

Aleksandra Majdzińska, polska pisarka, scenarzystka i nauczycielka, została tegoroczną laureatką Nagrody Literackiej im. Marka Nowakowskiego za książkę „Szalom bonjour Odessa” (2022). Pisarka jest współautorką scenariusza wielokrotnie nagradzanego filmu krótkometrażowego „Mleczny brat” (2014) w reżyserii Vahrama Mkhitaryana. Otrzymała nominację do Nagrody im. Jana Machulskiego w kategorii „Najlepszy scenariusz” oraz nagrodę Międzynarodowego Festiwal Filmowego Golden Apricot w Erywaniu.

NA LIŚCIE UNESCO

Zbiór prac Komitasa Wardapeta (właśc. Soghomona Soghomoniana) – mnicha, kompozytora, dyrygenta chórów, muzykologa, uważanego za twórcę współczesnej muzyki ormiańskiej, został 18 maja 2023 r. wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Przypomnijmy, że znajdują się na niej także kolekcja rękopisów św. Mesropa Masztoca, przechowywana w Matenadaranie, przełomowe studium astrofizyka Beniamina Markariana oraz zbiór rękopisów kompozytora Arama Chaczaturiana.

CENNE SPOTKANIA

Po odprawionej 21 maja w kaplicy przy ul. Łazienkowskiej w Warszawie ormiańskiej Mszy świętej Maria Mączyńska, córka Stanisława Jędrzejowicza, i Edward Mier-Jędrzejowicz przedstawiali historię swojego rodu – Jędrzejowiczów i Mier-Jędrzejowiczów. Prezentowali archiwalia: dokumenty i fotografie, oraz współczesne publikacje. Były też ciekawostki i pytania. Ten cenny cykl spotkań o rodzinach Ormian polskich zainicjował ks. prof. Józef Naumowicz

WYDARZENIA | Z inicjatywy Ormiańsko-Polskiego Komitetu Społecznego 11 października 2022 r. stanął w centrum Erywania chaczkar upamiętniający 20-lecie historycznej wizyty Jana Pawła II w Armenii i przypominający o wielowiekowej przyjaźni narodu polskiego i ormiańskiego. Pisaliśmy o tym w numerze 53 „Awedisu”.

Przytoczmy obszerny fragment: „W 2001 r. Armenia obchodziła jubileusz 1700-lecia chrześcijaństwa. W licznych wydarzeniach religijnych i państwowych uczestniczyli równie licznie możni tego świata: głowy Kościołów i głowy państw. Media pilnie śledziły i komentowały uroczystości. Oficjalne obchody rozpoczęły się 20 września. Przez trzy dni, od 25 września, w rocznicowych celebracjach uczestniczył papież Jan Paweł II, który przybył z pielgrzymką do Armenii. W tym czasie wygłosił wiele kazań, poprzedzonych wystosowaniem Listu apostolskiego z okazji 1700. rocznicy chrztu narodu ormiańskiego. Z tego poruszającego dokumentu, z którego bije dogłębna znajomość duszy narodu ormiańskiego, zanurzonej w Chrystusowej łasce, zacytujmy mały akapit:

‘Dziedzictwo wiary i kultury narodu ormiańskiego ubogaciło ludzkość skarbami sztuki i geniuszu, rozsypanymi po całym świecie. Tysiąc siedemset lat ewangelizacji czynią z tej ziemi kołyskę cywilizacji chrześcijańskiej, do której zwraca się w pełnym podziwu wzrokiem szacunek wszystkich uczniów boskiego Mistrza. Ormianie, ambasadorowie pokoju i wytrwałości, przemierzyli świat i ciężką pracą swych rąk ofiarowali drogocenny wkład w jego przemianę i uczynienia go bliższym planowi miłości Ojca. Lud chrześcijański jest szczęśliwy z ich wspaniałomyślnej i wiernej obecności oraz życzy im, aby oni mogli zawsze znajdować sympatię oraz zrozumienie w każdej części świata’.

Nigdy dość nauczania św. Jana Pawła II i przypominania każdej jego zasługi. Chaczkar w Erywaniu niech niesie pamięć o jego pielgrzymowaniu, także do Armenii, i pobudza do rozmyślań”.

Piękne dzieło miało swoją kontynuację 16 maja, kiedy to z udziałem znamienitych gości – i w obecności mieszkańców Erywania – pomnik został poświęcony. Ceremonię poprowadzili abp Natan Hovhannisjan oraz nuncjusz apostolski Jose Avelino Bettencourt. W uroczystym wydarzeniu wzięli udział: pełnomocnik rządu ds. diaspory i Polaków za granicą, sekretarz stanu Jan Dziedziczak, wysoki komisarz ds. diaspory Republiki Armenii Zareh Sinanian, wiceminister spraw zagranicznych Republiki Armenii Parujr Hovhannisjan oraz konsul honorowy Republiki Armenii w Polsce Hraczja Bojadżjan – jak możemy przeczytać na profilu FB Ormiańsko-Polskiego Komitetu Społecznego.

red.

POŚWIĘCENIA DOKONAŁ ARCYBISKUP NATAN HOWHANNISJAN (DRUGI OD PRAWEJ) – DYREKTOR DEPARTAMENTU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH I PROTOKOŁU APOSTOLSKIEGO KOŚCIOŁA ORMIAŃSKIEGO, NA LEWO STOJĄ: KS. MINAS HAKHWERDJAN – NOWO MIANOWANY DUSZPASTERZ APOSTOLSKIEGO KOŚCIOŁA ORMIAŃSKIEGO W POLSCE, HRACZJA BOJADŻJAN – KONSUL HONOROWY RA W POLSCE, ZAREH SINANIAN – WYSOKI KOMISARZ DS. DIASPORY REPUBLIKI ARMENII. FOT. ORMIAŃSKO-POLSKI KOMITET SPOŁECZNY/FACEBOOK

PAMIĄTKI RODZINY MOSZORO

Bartłomiej Stanisław Moszoro, konsul honorowy RP w Rosario w Argentynie i zarazem starszy brat ks. Stefana Moszoro-Dąbrowskiego, przekazał 16 maja do archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich bezcenne dokumenty i fotografie rodzinne, starannie opracowane i zachowane. Inne rodzinne archiwalia trafiły do zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej.

W BRZASKU AURORY

W ramach 20. Festiwalu Filmowego Millenium Docs Against Gravity polska publiczność mogła obejrzeć film animowany „W brzasku Aurory” w reżyserii Inny Sahakyan. Obraz, wyświetlony w warszawskich kinach Muranów i Kinoteka, przedstawia historię ocalałej z ludobójstwa Ormian Aurory Mardiganian, która jako 14-letnia dziewczynka uciekła do Nowego Jorku. Trzy lata później wystąpiła w hollywoodzkiej produkcji „Auction of Souls” (1919). Niemy film przedstawiał osobiste losy Aurory i cały dramat Ormian w czasie, gdy trwały jeszcze pogromy w Imperium Osmańskim. Ponad sto lat później jego ocalałe fragmenty oraz inne materiały archiwalne zostały wplecione w nową fabułę. Film powstał w koprodukcji Armenii, Niemiec i Litwy w 2022 r.

NOWY SPEKTAKL

Instytut Piramowicza otrzymał dofinansowanie z programu OFF Polska na spektakl „Duch” w reżyserii Mateusza Kowalskiego. Przedstawienie przygotowane w oparciu o „Króla-Ducha” Juliusza Słowackiego i osadzone częściowo w wirtualnym świecie Metaversum dotyczyć będzie aktualnej kondycji naszego patriotyzmu. Premierę zaplanowano na 25 września w Świdnickim Ośrodku Kultury. Kolejne spektakle odbędą się w Miejskim Domu Kultury w Kole oraz w Teatrze Rozbark w Bytomiu.

To już kolejny spektakl przygotowywany przez Instytut Piramowicza. Przedstawienie z muzyką na żywo „Moja iluminacja”, inspirowane życiem Ignacego Łukasiewicza, które premierę miało w ubiegłym roku we Wrocławiu, zostało ostatnio zaprezentowane 22 kwietnia w Klubie Pracowników Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Twórcy zapowiadają już kolejny występ w jednym z polskich miast z dużą społecznością ormiańską.

O Karolu Mikulim w PAN

WYDARZENIA | W siedzibie Polskiej Akademii Nauk 24 maja odbyło się spotkanie miłośników muzyki Karola Mikulego.

Wysłuchano niezwykle ciekawej prelekcji dr. Michała Piekarskiego o twórczości, odnalezieniu utworu, salonach muzycznych we Lwowie i szkole Mikulego, a także dzieł wokalnych kompozytora w wykonaniu Witolda Żołądkiewicza (baryton) i Gabrieli Machowskiej (fortepian). Była to również promocja nowo wydanej płyty „Metamorphoses”, poświęconej twórczości Karola Mikulego. Płytę wydało wydawnictwo fonograficzne DUX.

Karol Mikuli – lwowski kompozytor, pianista, uczeń Fryderyka Chopina, z pochodzenia był Ormianinem. W 1854 r., po powrocie z Paryża, gdzie pobierał lekcje u Chopina, na stałe związał się z Lwowem. Jako dyrektor Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego i konserwatorium, gdzie utworzył klasę fortepianu, uczynił Lwów ważnym ośrodkiem chopinowskim, kształcąc przyszłych wirtuozów tego instrumentu.

Mikuli był też uznanym kompozytorem. Tworzył utwory fortepianowe: mazurki, nokturny czy polonezy, muzykę kameralną, ale również utwory wokalne: cykle pieśni dedykowane przedstawicielkom ówczesnej elity Lwowa; komponował do poezji z kręgów niemieckojęzycznych. Twórczość Mikulego przez wiele lat pozostawała mało znana i mimo wysokiego uznania jemu współczesnych, rzadko wykonywana. Po pracach badawczych muzykologa dr. Michała Piekarskiego nad literaturą muzyczną Lwowa Karol Mikuli i jego twórczość zostały na nowo odkryte. Michał Piekarski po wieloletnich poszukiwaniach w archiwach Lwowa, Wiednia i Lipska odnalazł w Berlinie nuty kantaty, która w 1880 r. w Lipsku ukazała się drukiem i ślad po niej zaginął. Premierowe wykonanie miało miejsce w 2021 r. podczas koncertu w warszawskich Łazienkach.

mot

W skrócie

PRZEPRASZAMY

Sprawiliśmy przykrość Pani Halinie Statkiewiczowej. Nie było to naszym zamierzeniem, ale stało się. W poprzednim wydaniu „Awedisu", w artykule „Goście w OBKOP", odnotowując przekazanie zbiorów Instytutu Piramowicza do OBKOP, napisaliśmy: „W skład kolekcji wchodzi – oprócz książek – m.in. spuścizna po zmarłym w 2022 r. Izydorze Statkiewiczu". Określeniem na wyrost jest użycie słowa „spuścizna" oraz błędnie podana data śmierci. Pan Izydor Statkiewicz zmarł w 2019 r. Panią Halinę Statkiewiczową przepraszamy.

Redakcja

KONKURS TRWA

Dobra wiadomość dla miłośników planszówek. Jeszcze do końca wakacji można wziąć udział w konkursie, w którym do wygrania są egzemplarze wydanej przez Instytut Piramowicza gry planszowej „Ormiańscy bracia". W tym celu należy nadesłać krótkie wideo prezentujące fakty biograficzne oraz opowieści rodzinne związane z Ormianami. Nagrania (5-15 minut) można przygotować, używając dobrej jakości smarfona ze statywem, aparatu lub kamery, i wysłać na adres biuro@instytutpiramowicza.pl. Dotychczas w konkursie nagrodzona została Shushan Shatikian. Jej nagranie po montażu zostanie udostępnione online w cyklu „My Ormianie". W ostatnim czasie gra „Ormiańscy bracia" była promowana przez członków IP 25 maja w Przejściu Dialogu we Wrocławiu oraz 13 maja w Bibliotece Publicznej w Namysłowie.

SPOTKANIE Z KARDYNAŁEM

Ambasador Samvel Mkrtchian spotkał się 12 kwietnia z kard. Kazimierzem Nyczem, metropolitą warszawskim i ordynariuszem Ormian katolików w Polsce. „Rozmówcy poruszyli wielowiekowe ormiańsko-polskie więzi historyczne i rolę Kościoła w jednoczeniu obu narodów, kwestie związane z interakcją międzykościelną, wspominając o szczególnym stosunku papieża Jana Pawła II do bratniego narodu ormiańskiego. Odniesiono się do historycznych wizyt papieży Jana Pawła II i Franciszka w Armenii" – czytamy w relacji na facebookowym profilu ambasady RA w Polsce. Ambasador podziękował kardynałowi za odprawienie w Świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie podczas wojny 44-dniowej w Arcachu Mszy świętej w intencji pokoju. Przedstawił też metropolicie aktualną sytuację i największe wyzwania w regionie.

Ormianie w Bydgoszczy

WYDARZENIA | Od 3 do 30 kwietnia w Kujawsko-Pomorskim Centrum Kultury w Bydgoszczy oglądać można było wystawę „Ormianie polscy. Historia, tradycja, kultura".

Ekspozycja, przygotowana we współpracy z Fundacją Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, powstała w ramach cyklu „Piękna nasza Polska cała", poświęconego prezentacji tradycji i zwyczajów różnych obszarów etnograficznych oraz mniejszości narodowych naszego kraju.

Podczas wernisażu dr Marcin Łukasz Majewski z Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce mówił o historii Armenii, dziejach osadnictwa Ormian na ziemiach Rzeczypospolitej oraz ich roli w polskiej historii i kulturze. Działalność Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich przedstawiła jej prezes Maria Ohanowicz-Tarasiuk. Oboje prelegenci odpowiadali na liczne pytania publiczności, żywo zainteresowanej tradycją polskich Ormian.

FOT. KUJAWSKO-POMORSKIE CENTRUM KULTURY W BYDGOSZCZY

Na wystawie zaprezentowano m.in. fotografie z albumów rodzinnych, tradycyjne stroje ormiańskie czy reprodukcje akwarel przedstawiających świątynie ormiańskie na dawnych Kresach. W czasie otwarcia ekspozycji pokazano także pochodzące ze zbiorów Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich dwa starodruki ormiańskie i faksymile przywilejów, jakie królowie polscy, Kazimierz Wielki i Władysław Jagiełło, przyznali Ormianom w Polsce.

Przed letnimi wakacjami

WYDARZENIA | W niedzielę, 25 czerwca ks. prof. Józef Naumowicz sprawował Mszę świętą ormiańskokatolicką najpierw o godz. 11 w Gliwicach, a po południu we wrocławskim, jak zwykle gościnnym, kościele Bożego Ciała.

Towarzyszył mu o. Marek Miławicki OP. Wraz z księdzem przyjechali i stanowili liczną asystę przy ołtarzu ormiańscy klerycy, subdiakoni Narek Mkrtchyan, Aharon Samvelyan i Jakub Szyszko (świeżo po święceniach subdiakonatu 28 maja w Bzommar w Libanie), a także – od niedawna studiujący w Polsce – Emanuel Muradyan i Yeghishe Aslanyan. Ich posługa przy ołtarzu chyba podobała się Panu Bogu, a zgromadzonym wiernym – bardzo. Kochani klerycy, korzystajcie w pełni z wakacyjnego wypoczynku, a w miejscach Waszego przeznaczenia niech Was nie opuszcza łaska Boża.

www.ordynariat.ormianie.pl

Śródeuropejskie Spotkania Genealogiczne

WYDARZENIA | Badania genealogiczne społeczności Ormian polskich były przedmiotem wystąpienia Hanny Kopczyńskiej-Kłos i Moniki Agopsowicz z Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich podczas 5. Śródeuropejskich Spotkań Genealogicznych, które odbywały się 28-29 maja w Warszawie.

Prócz rysu historii Ormian, zaprezentowane zostały źródła do badań genealogicznych oraz miejsca ich udostępnienia, w tym serwisy Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich: www.archiwum.ormianie.pl – Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, www.skarbnica.ormianie.pl – Skarbnica Wiedzy o polskich Ormianach (część genealogiczna) i www.Wiki.Ormianie.pl. Temat wystąpienia i jego prezentacja wzbudziły zainteresowanie genealogów, z których część miała wiedzę o swoich ormiańskich korzeniach. Uczestnikom rozdany został „Poradnik genealogiczny" (dostępny także online) autorstwa Hanny Kopczyńskiej-Kłos, który może przydać się zwłaszcza przy indeksowaniu ksiąg metrykalnych (prowadzonym przez rzeszę genealogów), prezentowanym na stronie www.geneteka.genealodzy.pl.

Organizatorami tego bardzo ciekawego spotkania było Warszawskie Towarzystwo Genealogiczne, które obchodziło 30-lecie istnienia, a także Narodowe Archiwum Cyfrowe. Jednym z partnerów było FamilySearch.org.

mag

W skrócie

SPROSTOWANIE

Po ukazaniu się 54. numeru „Awedisu" Pan Profesor dr hab. Andrzej Pisowicz przesłał do naszej redakcji wiadomość, w której zwrócił uwagę, że „podpis pod zdjęciem na s. 3 („Wesele w Agulisie w XIX wieku") zawiera nieprawdziwą wiadomość, jakoby tamtejsza społeczność ormiańska została wytępiona w ramach kampanii osmańskiej Turcji. Agulis leży na terenie eksklawy Azerbejdżanu o nazwie Nachiczewańska Republika Autonomiczna. W XIX w. teren ten należał do Rosji, a nie do Turcji. Masakra miejscowej ludności ormiańskiej w 1919 r. była nie dziełem Turków, lecz (spokrewnionych z nimi, ale jednak różnych) Azerów. Wtedy, w 1919 r., była to krótkotrwała niepodległa Republika Azerbejdżanu, niezależna od Moskwy. Panu Profesorowi serdecznie dziękujemy za uważną lekturę i cenne wyjaśnienia, a Czytelników przepraszamy za wprowadzenie w błąd.

Redakcja

HAMASYAN W WARSZAWIE

W stołecznym klubie Progresja 7 listopada 2023 r. wystąpi wielokrotnie nagradzany artysta Tigran Hamasyan. „Ten (…) armeński muzyk od lat wyznacza nowe standardy we współczesnym jazzowym pianinie. Aktualnie jego muzyka coraz częściej wykracza ze sztywnych ram gatunku, wpuszczając liczne naleciałości etno, elektroniki czy nawet rocka. Jednak niezmienną osią jest niesamowicie wyrazista gra na pianinie, którą ciężko pomylić z innymi współczesnymi i minionymi artystami" – czytamy na stronie organizatora koncertu. W Warszawie publiczność będzie miała okazję posłuchać nie tylko najlepszych kompozycji pianisty, ale także jedynych w swoim rodzaju improwizacji.

BIBLIOTEKA ABP. TEODOROWICZA

Na łamach czasopisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" ukazał się artykuł Tomasza Krzyżowskiego „Biblioteka arcybiskupa ormiańskiego Józefa Teodorowicza: jej losy w czasie II wojny światowej i w latach powojennych" (119, 2022, ss. 179-206). Ostatni ordynariusz archidiecezji ormiańskokatolickiej we Lwowie zgromadził ogromny księgozbiór, na który składało się kilkanaście tysięcy książek w różnych językach oraz wiele cennych starodruków, a także ormiańskie manuskrypty. Artykuł jest dostępny online na stronie https://czasopisma.kul.pl.

W skrócie

KOLEJNE ODKRYCIA

Polsko-armeński zespół archeologów odkrył na stanowisku w Metsamor w Armenii pozostałości mąki sprzed ponad 3 tys. lat. Tego typu znaleziska nie należą do częstych. Zachowany materiał organiczny odkryto w ruinach obszernej budowli, którą przed wiekami strawił pożar. Była to najprawdopodobniej starożytna piekarnia. To kolejny sukces polskich i armeńskich archeologów. Pod koniec lutego na tym samym stanowisku badacze odnaleźli niesplądrowany grób skrzynkowy z epoki brązu, w którym były złożone dwa ciała. Obok pozostałości łoża pogrzebowego odkryto w nim bogate wyposażenie: ponad sto paciorków i zawieszek ze złota oraz kilkadziesiąt zawieszek z karneolu, które składały się prawdopodobnie na trzy naszyjniki. W grobie znaleziono też kilkanaście kompletnych naczyń ceramicznych oraz unikatowa fajansową flaszę z pogranicza syryjsko-mezopotamskiego. Więcej o wykopaliskach w Metsamor pisaliśmy w poprzednim, 54. numerze „Awedisu" w artykule „Prawda zawsze wyjdzie na jaw" (s. 3).

W RADIU WNET

Obszernego wywiadu dla Radia Wnet udzielił ks. prof. Józef Naumowicz. Wyjaśniał fenomen utrzymania ormiańskiej tożsamości, mimo prześladowań, kilkuwiekowego braku własnej państwowości, niesprzyjającej sytuacji geopolitycznej, wreszcie pozostawaniu narodu w diasporach na całym świecie. Ksiądz profesor podkreślał, że jest wiele czynników sprzyjających spajaniu narodu ormiańskiego, w tym duma z własnego dziedzictwa religijnego i kulturowego: chrześcijaństwo, ale z własnym obrządkiem i wspaniałym wczesnochrześcijańskim piśmiennictwem, własny alfabet, własna muzyka, własna kultura, odrębność etniczna… Audycja została wyemitowana 31 maja w bloku „Popołudnie Wnet". Podcast do odsłuchania na portalu wnet.fm.

SZACH MAT

Reprezentanci Armenii Elina Danielian i Shant Sargsyan zwyciężyli w Mistrzostwach Europy Par w Szachach Błyskawicznych, które rozgrywane były 19 czerwca w Krakowie jako impreza towarzysząca Igrzyskom Europejskim 2023. Drugie miejsce zajęli Holendrzy – Eline Roebers i Benjamin Bok, a trzecie reprezentanci Azerbejdżanu – Gunay Mammadzade i Shakhriyara Mamedyarova. Drużyna polska uplasowała się tuż za podium.

Odeszli do Pana...

Z GŁĘBOKIM ŻALEM PRZEKAZUJEMY WIADOMOŚĆ,
ŻE 24 KWIETNIA
W WIEKU 91 LAT ODSZEDŁ DO PANA POLSKI ORMIANIN

Ś.P. PIOTR ZACHARIASIEWICZ

OSTATNIE POŻEGNANIE ODBYŁO SIĘ 8 MAJA
NA CMENTARZU PÓŁNOCNYM W WARSZAWIE.
TER WOGHORMIA, TER WOGHORMIA,
TER WOGHORMIA!

Anna Laddy-Widajewicz (1941-2023)

Rano 24 maja dotarła do nas niezwykle przykra wiadomość, przekazana przez córkę Martę: w szpitalu odeszła do Pana osoba niezwykle nam bliska, wieloletnia przyjaciółka Fundacji – Hania Laddy-Widajewicz. Ciepła, serdeczna, z szerokimi zainteresowaniami, m.in. literaturą, sztuką i historią, od 20 lat była zaangażowana w działalność Fundacji Polcul im. Jerzego Bonieckiego, gdzie

pełniła funkcję konsultantki. Za swoją działalność została doceniona i nagrodzona kilka dni wcześniej. Bardzo trudno pogodzić się z jej odejściem. Ostatnie pożegnanie miało miejsce 29 maja na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim przy ul. Młynarskiej w Warszawie.

Cześć jej pamięci!

Zespół Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich

Agnieszka Romaszkan-Wolańska

Z głębokim bólem i smutkiem zawiadamiam, że w wieku 68 lat odeszła na zawsze moja jedyna ukochana siostra Agnieszka Romaszkan-Wolańska.
Urodziła się artystką – pisała wiersze, rzeźbiła, pięknie malowała na porcelanie w pracowniach ceramiki artystycznej. Niestety, wypadek ko-

munikacyjny i przewlekła choroba uniemożliwiły jej dalsze rozwijanie artystycznych pasji i talentów.
Pogrzeb miał miejsce 3 lipca na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim przy ul. Młynarskiej w Warszawie.

Anna Romaszkan-Stańczak

Pogrzeb śp. Covinar Sultanyan

Śmierć zawsze przychodzi za szybko, a zwłaszcza gdy jest nagła, niespodziewana, gdy przychodzi w nieprzewidzianym wypadku. Covinar wyjeżdżała z domu zdrowa, w pełni sił, nikt nie przewidywał, że tak szybko nadejdzie wiadomość o jej śmierci – mówił ks. prof. Józef Naumowicz podczas Mszy świętej pogrzebowej, odprawianej w obrządku ormiańskim 14 czerwca w kościele św. Wojciecha w Gdyni-Redzie.
Covinar urodziła się 23 kwietnia 1950 r., zmarła 7 czerwca 2023 r.
W pogrzebie wzięło udział bardzo wielu Ormian z całej Polski i zagranicy, także sąsiadów rodziny Sultanyanów, którzy nie mieścili się w gdyńskim kościele. Covinar Sultanyan, matka trojga dzieci mieszkających w Polsce, babcia ośmiorga wnuków i jednego prawnuka, była znana z wielkiej dobroci, miłości, otwartości. Wielu przyjaciół rodziny traktowało ją jak swoją mamę.
Ceremonia na cmentarzu kończyła się, zgodnie z obrządkiem ormiańskim, „pieczętowaniem grobu". Z każdej z czterech stron grobu kapłan czynił znak krzyża nad grobem i odmawiał modlitwę, aby był „pobłogosławiony i pod pieczęcią zachowany grób i kości służebnicy Bożej Covinar" i aby była „nienaruszona pieczęć Pańska" nad jej grobem „aż do powtórnego przyjścia Chrystusa Pana".

Mszy świętej w asyście dwóch kleryków ormiańskich z Warszawy Narka i Elizeusza. Ceremoniom pogrzebowym przewodniczył ks. prof. Józef Naumowicz.

www.ordynariat.ormianie.pl

W skrócie

Z DZIEJÓW UNII

„Liturgia ormiańska w diecezji lwowskiej w XVII wieku. Wkład kleryków regularnych teatynów w zachowanie tożsamości ormiańskiej" – to temat pracy doktorskiej, którą na Wydziale Wschodnich Nauk Kościelnych w Papieskim Instytucie Wschodnim w Rzymie przygotowuje o. Aleksander Iwaszczonek CR.
To bardzo istotne i jak do tej pory niezbadanie zagadnienie dotyczące dziejów unii kościelnej polskich Ormian z Rzymem. *Lectio coram* (czytanie wstępne) odbyło się 10 maja, a komisja pod przewodnictwem prof. Željka Pašy SJ, dziekana Wydziału Wschodnich Nauk Kościelnych, w składzie: prof. Boghos Levon Zekiyan, ormiańskokatolicki arcybiskup Konstantynopola, prof. Krzysztof Stopka (Uniwersytet Jagielloński) i prof. Jan Mikrut (Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie), pozytywnie oceniła kompetencje kandydata i jego postępy w pracy.
Dzięki pomocy o. Aleksandra Iwaszczonka w Kurii Generalnej Zakonu Kleryków Regularnych Teatynów w Rzymie udało się odnaleźć dwa obrazy olejne przedstawiające teatynów w Papieskim Kolegium Ormiańskim we Lwowie.
(Więcej na: armenopolonia.pl)

KSIĄŻKI ONLINE

„Geworg Marzpetuni" autorstwa Muracana (Grigora Ter-Howannisjana) to najnowsza publikacja Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego. Powieść historyczna ukazała się w 1896 r. w wieloetnicznym Tyflisie w języku ormiańskim. Tytuł to imię i nazwisko żyjącego w X w. arystokraty, bohatera narodowego, który walczył z Arabami o niepodległość Armenii. Za polski przekład (z języka rosyjskiego) odpowiadał dr Stanisław Ulaszek, redakcji armenistycznej dokonał prof. dr hab. Andrzej Pisowicz, wybitny armenista i iranista.
Książka ukazała się dzięki dofinansowaniu ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Spotkanie jej poświęcone odbyło się 27 maja w siedzibie OTK przy ul. Studenckiej 2 lok. 3A w Krakowie. Poprowadził je prof. dr hab. Andrzej Pisowicz. Powyższa publikacja, a także dwie inne książki wydane przez OTK – „Rany Armenii" Chaczatura Abowiana i „Wielce szanowni wydrwigrosze oraz inne utwory" Hagopa Baroniana, są teraz dostępne do pobrania na stronie OTK w wersji e-book.

Jerozolima i Ormianie

WYWIAD | – Każda wystawa to wpływowa broń w kontekście kultury – mówi prof. Claude Mutafian, matematyk oraz wybitny badacz historii i kultury ormiańskiej, kurator ważnych ekspozycji, w tym otwartej niedawno wystawy w Muzeum Patriarchatu Ormiańskiego Jerozolimy. Publikujemy kolejne fragmenty rozmowy, jaką przeprowadził z nim Jakub Osiecki z Ośrodka Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce. Pierwsza część wywiadu ukazała się w numerze 54 „Awedisu".

Niesamowite, że cały czas eksploruje Pan region Cylicji. Ostatnia książka o Ormianach w Jerozolimie jest poniekąd kontynuacją małżeńskiej podróży z roku 1975...

Trochę tak, ale ja nie zawsze zajmowałem się Cylicją i Bliskim Wschodem. Mam też w swoim dorobku „Atlas historyczny Armenii". Obejmuje on historię Armenii od czasów najdawniejszych do dzisiaj. Wybrałem jedną datę w danym wieku i przygotowałem mapę z naniesionymi granicami Armenii czy też obszaru, gdzie zamieszkiwali Ormianie. Czytelnik dzięki temu zyskuje wyobrażenie, jak zmieniała się sytuacja polityczna Armenii i jej sąsiadów z jednego stulecia na drugie. Obecnie żywo interesuję się również kwestią Górskiego Karabachu.

Czy już kiedyś zajmował się Pan tym tematem?

Kiedy zaczęto mówić o sprawie Karabachu w latach 80., nie mogłem pozostać obojętny. Musiałem wtedy mocno się dokształcić, zapoznać się z wieloma dokumentami historycznymi. Owocem tej pracy była książka, którą napisaliśmy wspólnie z Patrickiem Donabedianem w 1991 r. W latach 90. nikt nie wiedział, gdzie jest Karabach. Trzeba było ludziom w Europie tłumaczyć bardzo podstawowe kwestie. Książka była wydana po francusku, ale jest również tłumaczenie na język angielski. Nosi tytuł „The Karabakh Fight". To była pierwsza praca popularnonaukowa, która opisywała historię i kwestię Karabachu. Przygotowałem również wystawę o Karabachu i teraz dalej zajmuję się tym zagadnieniem.

Spotykamy się w Krakowie przy okazji promocji Pańskiej książki o Ormianach w Jerozolimie, która poniekąd towarzyszy wystawie otwartej niedawno w Muzeum Patriarchatu Ormiańskiego Jerozolimy. Kiedy zrodziła się idea organizacji ekspozycji?

Pierwszy raz byłem w Jerozolimie z moją żoną w latach 70. Wówczas zafascynowaliśmy się tym miastem. Poznaliśmy Georga Hintliana, autora książki o Ormianach w Jerozolimie – dodam, że jest on osobą świecką, a nie duchownym. Odwiedziłem wówczas Muzeum Ormiańskie, które mieściło się w siedzibie Patriarchatu Ormiańskiego Jerozolimy, ale muszę przyznać, że byłem rozczarowany tą wystawą. Kiedy zamykano ją w latach 80., George zaproponował patriarsze, abym to ja przygotował scenariusz nowej stałej ekspozycji o Ormianach w Ziemi Świętej.

Ale po kolei. Uważam, że każda wystawa to wpływowa broń w kontekście kultury. Zdałem sobie z tego sprawę w latach 80., gdy przygotowywałem artykuł o Lewonie – ostatnim królu Armenii Cylicyjskiej. Wszyscy mówili mi, że jestem szalony. Była już końcówka lat 80., gdy zobaczyłem, że rok śmierci Lewona to 1393. Zdecydowałem, że skoro zbliża się 600. rocznica, trzeba to jakoś zaznaczyć, i w zasadzie to czemu nie przygotować wystawy we Francji. Wtedy pierwszy raz poprosiłem mera Paryża o pomoc. Powiedziałem, że to wielka, okrągła rocznica śmierci pochowanego w Paryżu ostatniego króla Armenii, który miał francuskie korzenie. Mer zgodził się niemal bez wahania.

Trzeba było tylko znaleźć środki. Wówczas, całe szczęście, katolikosem Wielkiego Domu Cylicji był Karekin II. Był on żywo zainteresowany sprawami historycznymi. Zawarliśmy nieformalny układ, że ja zajmę się organizacją i realizacją wystawy, a katolikos weźmie na siebie kwestie związane z zabezpieczeniem finansów. Perfekcyjne rozwiązanie. Wystawa została otwarta w 1993 r. To było naprawdę wielkie i wyjątkowe wydarzenie. Na wernisażu obecni byli zarówno prezydent Francji François Mitterrand, jak i prezydent Armenii Lewon Ter Petrosjan.

Miejsce, w którym odbywała się wystawa, też było wyjątkowe – dawna kaplica Sorbony. Ta atmosfera, mury i grób kardynała Richelieu... Miałem to szczęście, że przy okazji tej ekspozycji wiele instytucji mi zaufało i pożyczono mi cenne obiekty muzealne. Jednym z najważniejszych był relikwiarz ze Skewry, który jest przechowywany w Ermitażu w Petersburgu – wówczas dyrektorem muzeum był Ormianin. Pamiętam przejęcie Karekina II, który był bardzo wdzięczny za organizację tej wystawy. A kilka miesięcy później wybrano go w Eczmiadzynie Katolikosem Wszystkich Ormian – jako Karekina I.

Wkrótce po wyborze i po konsultacjach z papieżem Janem Pawłem II podjął on decyzję, że warto zorganizować podobną wystawę w Watykanie – i znów zaproszono mnie do współpracy.

Ekspozycja nosiła tytuł „Roma Armenia". Postanowiłem jednak rozszerzyć tematykę i wystawa objęła relacje włosko-ormiańskie, w szerokim znaczeniu. Swoją drogą, warto powiedzieć, że pierwszą wspólnotą ormiańską w ramach diaspory ormiańskiej była właśnie kolonia ormiańska we Włoszech. Po tej wystawie odebrałem wiele gratulacji, ale to nie był koniec. W 2007 parlament francuski ogłosił Rok Armenii we Francji. To miał być cykl oficjalnych wydarzeń kulturalnych. W Luwrze odbyła się wielka wystawa „Armenia Sacra". Druga ekspozycja została zaplanowana w Marsylii, gdzie też mieszkają liczni Ormianie. Wyznaczono mnie na kuratora. Z racji tego, że religia i Kościół zostały już przedstawione na wystawie w Paryżu, postanowiłem, że skupię się na ormiańskim piśmiennictwie i ormiańskich rękopisach. „Magia pisma" – taki nosiła tytuł ta wystawa.

Muszę podkreślić, że w Marsylii w 2007 r. wystawiany był słynny Ewangeliarz ze Skewry, wypożyczony z Polski – z czego jestem bardzo dumny. Kiedy przygotowywano wystawę ormiańską w Nowym Jorku w 1995 r., jeszcze nie zgodzono się na wypożyczenie tego obiektu; to było zaraz po tym, jak został odkryty w Polsce.

Zatem moje ostatnie lata to praca nad wystawami, ale również nad katalogami do nich oraz nad opisywaniem i badaniem obiektów muzealnych.

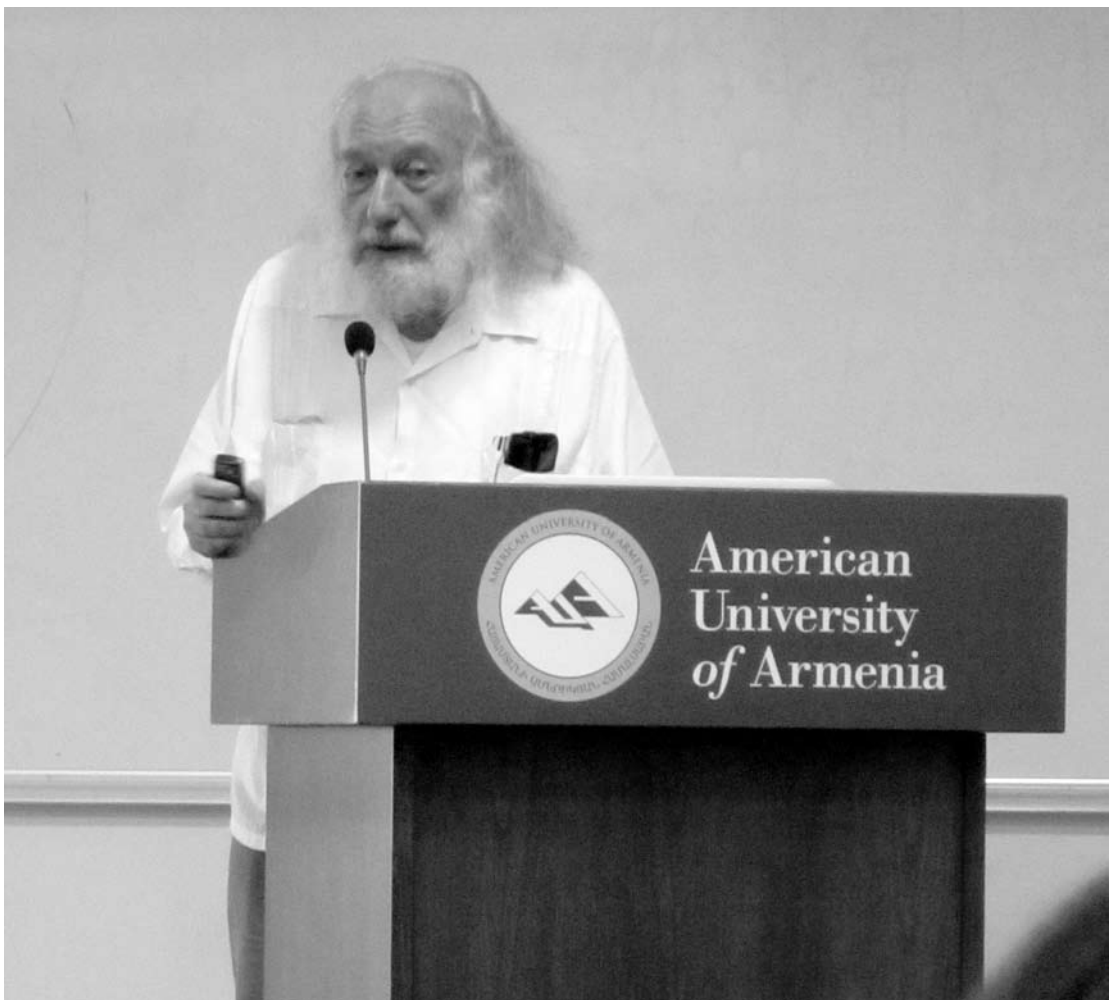

PROF. CLAUDE MUTAFIAN PODCZAS WYKŁADU NA AMERYKAŃSKIM UNIWERSYTECIE W ARMENII W 2016 R. FOT. WIKIMEDIA COMMONS

ՊՐՈՖ. ՔԼՈԴ ՄՈՒԹԱՖՅԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ, 2016 Թ. ԼՈՒՍ.՝ WIKIMEDIA COMMONS

Jak wyglądały prace nad ostatnią ekspozycją w Jerozolimie?

W sposób naturalny, ze względu na moje dotychczasowe doświadczenie i zrealizowane wcześniej wystawy, zwrócono się do mnie o pomoc, kiedy likwidowano wystawę „ormiańską", która funkcjonowała przy Patriarchacie Ormiańskim Jerozolimy. Ponieważ nie jestem specjalistą od współczesności, poprosiłem o pomoc mojego przyjaciela Raymonda Kevorkiana, by opracował współczesne wątki ormiańskie związane z Ziemią Świętą. Okres osmański i ludobójstwo to czasy, w których Kevorkian się specjalizuje.

Byliśmy z Raymondem w Jerozolimie wielokrotnie, aby przeprowadzić audyt miejsca, w którym miała być realizowana wystawa, oraz tego, co będzie można pokazać, a czego nie. Wszystko szło zgodnie z planem. Niestety, przyszła pandemia i wszystko stanęło. Wszelkie prace logistyczne i budowlane zostały zatrzymane – ale nie praca naukowa. Prawdę powiedziawszy, przez pandemię zacząłem intensywniej pracować w domu. Zacząłem ściągać i skanować różne dokumenty, nie tylko z Jerozolimy, ale z innych archiwów, gdzie były materiały dotyczące Ormian z Bliskiego Wschodu.

Ponieważ materiałów był taki ogrom, postanowiłem, że napiszę osobną książkę – a nie tylko katalog do wystawy. Ilość archiwaliów była gigantyczna, a nie bylibyśmy w stanie z Raymondem przedstawić wszystkich wątków i historii na wystawie, która ma przecież ograniczenia przestrzenne i musi mieć główny scenariusz.

Muszę przyznać, że współpraca z patriarchą, niestety, układała nam się fatalnie. W końcu nie byliśmy nawet na wernisażu wystawy. Może kiedyś pojadę ją obejrzeć jako zwykły turysta, ale nie teraz – teraz ciężko mi to sobie wyobrazić po tym, co się stało i jak zostaliśmy potraktowani. My z Raymondem mamy poczucie, że dobrze wykonaliśmy swoją pracę, choć prawdę powiedziawszy, chętnie pojechałbym do Jerozolimy, aby jeszcze poprawić pewne drobne błędy, które zapewne pojawiły się w ostatniej fazie przygotowań. Najbardziej żałuję, że nie udało mi się dokończyć prac nad wystawą już w ostatniej fazie. Szkoda, jednak nie było nam to dane.

Dziękuję za rozmowę.

Երուսաղեմն ու հայերը

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ | «Յուրաքանչյուր ցուցահանդես ազդեցիկ զենք է մշակույթի համատեքստում»,- ասում է պրոֆեսոր Կլոդ Մութաֆյանը՝ մաթեմատիկոս և հայոց պատմության ու մշակույթի ականավոր հետազոտող, կարևոր ցուցահանդեսների համադրող, այդ թվում՝ վերջերս բացված Երուսաղեմի Հայոց կաթողիկոսարանի թանգարանում ցուցադրված ցուցահանդեսի: Հրապարակում ենք հատվածներ նրա հետ զրույցից, որը վարել է Յակուբ Օշեցկին Լեհաստանում Հայոց մշակույթի հետազոտությունների կենտրոնից: Հարցազրույցի առաջին մասը տպագրվել է «Ավետիս»-ի 54-րդ համարում:

Զարմանալի է, որ դուք անընդհատ ուսումնասիրում եք Կիլիկիայի տարածաշրջանը: Երուսաղեմի հայերի մասին վերջին գիրքը, ինչ-որ առումով, 1975 թվականի այդ ամուսնական ճամփորդության շարունակությունն է...

Ինչ որ չափով այո, բայց ես միշտ չէ, որ զբաղվել եմ Կիլիկիայով ու Մերձավոր Արևելքով: Իմ գործերում ունեմ նաև «Հայաստանի պատմական քարտեզագիրքը»: Այն ընդգրկում է Հայաստանի պատմությունը ամենավաղ ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Ընտրեցի մեկ տարեթիվ տվյալ դարում և պատրաստեցի քարտեզ Հայաստանի սահմաններով կամ այն տարածքով, որտեղ ապրում էին հայերը: Այսպիսով, ընթերցողը պատկերացում է ստանում այն մասին, թե ինչպես է Հայաստանի և նրա հարևանների քաղաքական իրավիճակը փոխվել մեկ դարից մյուսը: Ինձ այս պահին շատ է հետաքրքրում նաև Արցախի հարցը:

Երբևէ զբաղվե՞լ եք այս թեմայով:

Երբ 80-ականներին սկսեցին խոսել Ղարաբաղի հարցի շուրջ, ես չէի կարող անտարբեր մնալ: Այդ ժամանակ ես ստիպված էի խորացնել իմ գիտելիքները, ծանոթանալ բազմաթիվ պատմական փաստաթղթերի: Այս աշխատանքի պտուղն այն գիրքն էր, որը մենք հեղինակել ենք Պատրիկ Դոնաբեդյանի հետ 1991 թվականին: 90-ականներին ոչ ոք չգիտեր, թե որտեղ է Ղարաբաղը: Եվրոպայում մարդկանց պետք է բացատրվեին ամենահիմնական հարցերը: Գիրքը լույս է տեսել ֆրանսերեն, բայց կա նաև անգլերեն թարգմանություն: Այն կոչվում է «Ղարաբաղյան կռիվ» The Karabakh Fight: Դա առաջին գիտահանրամատչելի աշխատությունն էր, որը նկարագրում էր Արցախի պատմությունն ու խնդիրը: Պատրաստել եմ նաև ցուցահանդես Արցախի մասին և այժմ էլ շարունակում եմ զբաղվել այդ հարցով:

Հանդիպում ենք Կրակովում՝ Երուսաղեմի հայերի մասին ձեր գրքի վաճառահանման առիթով, որն ինչ-որ առումով ուղեկցում է Երուսաղեմի Հայոց պատրիարքարանի թանգարանում վերջերս բացված ցուցադրությանը: Մի՞թե ծնվեց ցուցահանդեսի կազմակերպման գաղափարը:

Առաջին անգամ եղել եմ Երուսաղեմում կնոջս հետ 70-ականներին: Մենք այդ ժամանակ սիրահարվեցինք այս քաղաքին: Ծանոթացանք Երուսաղեմի հայերի մասին գրքի հեղինակ Ջորջ Հինթլիանի հետ. հավելեմ, որ նա աշխարհիկ մարդ է, ոչ թե հոգևորական: Այն ժամանակ ես այցելեցի Հայկական թանգարան, որը գտնվում էր Երուսաղեմի Հայոց կաթողիկոսարանի նստավայրում, բայց պետք է խոստովանեմ, որ հիասթափված էի այդ ցուցահանդեսից: Երբ այն փակվեց 80-ականներին, Ջորջն առաջարկեց կաթողիկոսին, որ ես պատրաստեմ Սուրբ հողում հայերի մասին նոր մշտական ցուցադրության սցենարը:

Բայց հերթականությամբ: Գտնում եմ, որ յուրաքանչյուր ցուցահանդես ազդեցիկ զենք է մշակույթի համատեքստում: Ես դա հասկացա 80-ականներին, երբ հոդված էի պատրաստում Կիլիկյան Հայաստանի վերջին թագավորի՝ Լևոնի մասին: Բոլորն ինձ ասում էին, որ ես խենթ եմ: 80-ականների վերջն էր, երբ տեսա, որ Լևոնի մահվան տարեթիվն է 1393թ.: Որոշեցի, քանի որ մոտենում է 600-ամյակը, այն պետք է ինչ-որ կերպ նշվի, իսկ ինչու՞ ցուցահանդես չպատրաստել Ֆրանսիայում: Այն ժամանակ ես առաջին անգամ օգնություն խնդրեցի Փարիզի քաղաքապետից: Ասացի, որ սա Փարիզում ամփոփված Հայաստանի վերջին թագավորի, ով ուներ ֆրանսիական արմատներ, մահվան խոշոր կլոր տարելիցն է: Քաղաքապետը

2007 Թ. ՄԱՐՍԵԼՈՒՄ ՔԼՈԴ ՄՈՒԹԱՖՅԱՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԾ «ԳՐԵՐԻ ՄՈԳՈՒԹՅՈՒՆԸ» ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԿԱՐԱՅԻ ԱՎԵՏԱՐԱՆԸ: ԼՈՒՍ.՝ ՎԼԱԴԻՍԼԱՎ ԴԵՆՅԱ

EWANGELIARZ ZE SKWERY PRZENTOWANY NA WYSTAWIE „MAGIA PISMA", ZORGANIZOWANEJ PRZEZ CLAUDE'A MUTAFIANA W MARSYLII W 2007 R. FOT. WŁADYSŁAW DEŃCA

համաձայնեց գրեթե առանց վարանելու:

Պետք էր միայն միջոցներ գտնել: Այն ժամանակ, բարեբախտաբար, Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը Գարեգին Բ-ն էր: Նա խորապես հետաքրքրված էր պատմական հարցերով: Ոչ պաշտոնական պայմանավորվածություն ձեռք բերեցինք, որ ցուցահանդեսի կազմակերպմամբ ու իրականացմամբ ես կզբաղվեմ, իսկ ֆինանսների ապահովման հետ կապված հարցերը կհոգա կաթողիկոսը: Կատարյալ լուծում: Ցուցահանդեսը բացվեց 1993 թվականին: Դա իսկապես մեծ և առանձնահատուկ իրադարձություն էր: Բացմանը ներկա էին ինչպես Ֆրանսիայի նախագահ Ֆրանսուա Միտերանը, այնպես էլ Հայաստանի նախագահ Լևոն Տեր Պետրոսյանը:

Յուրահատուկ էր նաև այն վայրը, որտեղ տեղի ունեցավ ցուցահանդեսը՝ նախկին Սորբոնի մատուռը: Այդ մթնոլորտը, պատերը և կարդինալ Ռիշելյեի գերեզմանը... Բախտս բերեց, որ այդ ցուցահանդեսի առթիվ ինձ վստահեցին բազմաթիվ հաստատություններ և ինձ փոխառեցին արժեքավոր թանգարանային նմուշներ: Ամենակարևորներից մեկը Սկևրայի սրբատուփն էր, որը պահվում է Սանկտ Պետերբուրգի Էրմիտաժում. այն ժամանակ թանգարանի տնօրենը հայ էր: Հիշում եմ Գարեգին Բ-ի խանդավառությունը, ով շատ շնորհակալ էր ցուցահանդեսի կազմակերպման համար: Իսկ մի քանի ամիս անց Էջմիածնում նա ընտրվեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ որպես Գարեգին Ա: Ընտրվելուց կարճ ժամանակ անց և Հռոմի Պապ Հովհաննես Պողոս Երկրորդի հետ խորհրդակցելուց հետո նա որոշեց, որ արժե նմանատիպ ցուցահանդես կազմակերպել Վատիկանում, և նորից ինձ հրավիրեցին համագործակցության:

Ցուցահանդեսը կրում էր «Ռոմա Հայաստան» խորագիրը: Սակայն որոշեցի ընդլայնել թեման, և ցուցահանդեսը ընդգրկեց իտալա-հայկական հարաբերությունները՝ լայն իմաստով: Ի դեպ, հարկ է նշել, որ հայկական սփյուռքի առաջին հայկական համայնքը եղել է Իտալիայի հայկական գաղութը: Այս ցուցահանդեսից հետո բազմաթիվ շնորհավորանքներ ստացա, բայց դա վերջը չէր: 2007 թվականին Ֆրանսիայի խորհրդարանը հայտարարեց Ֆրանսիայում Հայաստանի տարին: Դա պետք է լիներ պաշտոնական մշակութային միջոցառումների շարք: Լուվրում կայացավ «Armenia Sacra» մեծ ցուցահանդեսը: Երկրորդ ցուցահանդեսը նախատեսված էր Մարսելում, որտեղ նույնպես բազմաթիվ հայեր են ապրում: Ինձ նշանակեցին համակարգող: Քանի որ կրոնն ու եկեղեցին արդեն ներկայացվել էին Փարիզի ցուցահանդեսում, որոշեցի կենտրոնանալ հայ գրականության և ձեռագրերի վրա: «Ձեռագրի կախարդանքը»՝ այսպես էր վերնագրված ցուցահանդեսը:

Պետք է նշեմ, որ 2007 թվականին Մարսելում ցուցադրվեց Լեհաստանից փոխառված հայտնի Սկևրայի Ավետարանը, որի համար ես շատ հպարտ եմ: Երբ 1995 թվականին Նյու Յորքում պատրաստվեց հայկական ցուցահանդեսը, դեռևս համաձայնեցված չէր այդ նմուշի ստացման հարցը. դա Լեհաստանում այն հայտնաբերելուց անմիջապես հետո էր:

Այսպիսով, վերջին տարիներին աշխատել եմ ցուցահանդեսների, ինչպես նաև դրանց համար նախատեսված կատալոգների, թանգարանային նմուշների նկարագրության և հետազոտության վրա:

Ինչպիսին էին Երուսաղեմի վերջին ցուցահանդեսի աշխատանքները:

Բնականաբար, իմ նախկին փորձի և նախկինում անցկացված ցուցահանդեսների շնորհիվ ինձ օգնության համար դիմեցին, երբ վերացվեց Երուսաղեմի Հայոց Կաթողիկոսարանին կից գործող «հայկական» ցուցահանդեսը: Քանի որ ես ժամանակակից մասնագետ չեմ, դիմեցի իմ ընկեր Ռեյմոնդ Գևորգյանին՝ Սուրբ հողի հետ կապված ժամանակակից հայկական թեմաներ մշակելու համար: Օսմանյան ժամանակաշրջանն ու ցեղասպանությունն այն ժամանակաշրջանն է, որում Գևորգյանը մասնագիտանում է:

Ռեյմոնդն ու ես բազմիցս եղել ենք Երուսաղեմում, որպեսզի ստուգենք այն վայրը, որտեղ պետք է անցկացվեր ցուցահանդեսը, և թե ինչ է կարելի ցուցադրել, ինչը՝ ոչ: Ամեն ինչ ընթանում էր ըստ պլանի: Ցավոք, սկսվեց համաճարակը, և ամեն ինչ կանգ առավ: Բոլոր նյութատեխնիկական և շինարարական աշխատանքները դադարեցվեցին, բայց ոչ գիտական աշխատանքները: Ճիշտն ասած, համաճարակի պատճառով ես սկսեցի ավելի ինտենսիվ աշխատել տնից: Սկսեցի ներբեռնել և սկանավորել տարբեր փաստաթղթեր՝ ոչ միայն Երուսաղեմից, այլև այլ արխիվներից, որտեղ կային Մերձավոր Արևելքի հայերին վերաբերող նյութեր:

Քանի որ նյութը շատ էր, որոշեցի առանձին գիրք գրել, այլ ոչ միայն ցուցահանդեսի կատալոգ: Արխիվային նյութերի քանակը հսկայական էր, իսկ ես ու Ռեյմոնդը չէինք կարողանա ներկայացնել բոլոր սյուժեներն ու պատմությունները ցուցահանդեսին, որն, ի վերջո, ունի տարածքի սահմանափակում և պետք է ունենա հիմնական սցենար:

Պետք է խոստովանեմ, որ կաթողիկոսի հետ մեր համագործակցությունը, ցավոք, սարսափելի էր: Ի վերջո, մենք նույնիսկ ցուցահանդեսի բացմանը ներկա չէինք: Գուցե մի օր գնամ տեսնեմ այն որպես սովորական զբոսաշրջիկ, բայց ոչ հիմա: Հիմա իմ համար դժվար է դա պատկերացնել այն բանից հետո, ինչ տեղի ունեցավ և ինչպես վարվեցին մեզ հետ: Ես և Ռեյմոնդն ունենք այն զգացողությունը, որ մենք լավ ենք կատարել մեր աշխատանքը, թեև, ճիշտն ասած, ես կցանկանայի մեկնել Երուսաղեմ՝ շտկելու որոշ չնչին սխալներ, որոնք, հավանաբար, հայտնվել են նախապատրաստման վերջին փուլում: Ամենամեծ ափսոսանքս այն է, որ վերջին փուլում չկարողացա ավարտել ցուցահանդեսի աշխատանքները: Ցավալի է, բայց մեզ դա տրված չէր:

Շնորհակալություն զրույցի համար:

Morelowy sad
ծիրանի այգի

Poetycki zapis bieżących wydarzeń zanurzonych w przeszłości, wzbogacony osobistą liryką w formie hajrenów. Tak najkrócej można oddać istotę najnowszego tomiku poetyckiego Bogdana Stanisława Kasprowicza / Աստվածատուր Իլովացի Գասպարյան.
Wierszy jest 13: „Morelowy sad", „Mala Armeniaca" (łac. jabłko ormiańskie), „Morelowy sad II" – „W arboretum Pendereckich", „Ogniste Ormianki", „Villa Chorut", „Gęsi pani Adamowiczowej", „Kołomyjka", „Moje Hajreny", „Ani", „Hajoc Wardawar", „Kurdesz", „Duduk". Zostały przetłumaczone na język ormiański przez Laurę Toroyan-Kasprowicz i Anzhelę Kayumową. Tomikowi urody dodają fotografie i obrazy m.in. Tigrana Vardikyana, Gagika Parsamiana i Gayane Shahmuradyan.
Autor swoje dzieło zadedykował prof. Andrzejowi Pisowiczowi.

red.

Gęsi pani Adamowiczowej

Jest na Cmentarzu
Łyczakowskim we Lwowie
pomnik budzący zdziwienie
szczególny dowód przywiązania
„canis fidelis"
pies lwowski, który ponoć
gdy pana jego w dół chowali
legł na mogile i zostawił
dom ciepły, legowisko
pełną miskę, pieszczoty
kość grubą, za uchem drapanie

Czyżby tak dobry był panisko
Jak Twoje psisko…

Na małym cmentarzu
w Strzelinie
tym pod Wrocławiem
gdzie kamieniołom
na tym cmentarzu gdzie
co krok lwowskie są nazwiska
Marian Bielecki – aktor Teatru Wielkiego
Stefania Hingler – solistka Opery
tu znowu Adam Kruczkowski
obrońca Tobruku
zdobywca Monte Cassino
jest też skromniutka mogiła
pani Adamowiczowej

Jeszcze się nikt nie odważył
obok krzyża postawić
pomnika gęsi

Nie kapitolińskiej
te bowiem tylko z trwogi
o własne szyje
narobiły hałasu
i tyle
i weszły do historii

Gęsi spod Stanisławowa
prawdziwe „homini Amicis"
nie mają swoich kronikarzy
a przecież cały Strzelin wiedział
że stara gęś
ma u pani Adamowiczowej
wycug

niejeden tak z psem, kotem
się nie pieścił
jak one dwie staruszki

Nikogo nie miała stara
Ormianka
pani Adamowiczowa
a gęś była swoja
stamtąd
z rodzinnych stron
spod Stanisławowa
patrzyła rozumnym gęsim
okiem
czasem prostowała skrzydła
czasem wsuwała dziób pod
pachę
i słuchała
słuchała

I jestem pewien
że kiedy nikt nie słyszał
potrafiła nieźle
po kresowemu bałaknąć
a może i
starożytnym gęgnąć
Hajr mer
grabarem

Biednie było u pani
Adamowiczowej
niejeden raz obie szły spać
o głodzie
ale
nie można przecież
zjeść przyjaciela

Umarła stara gęś
umarła stara Adamowiczowa
czy Strzelin jeszcze pamięta

Ormiańska
Matko Boska Łysiecka
wierzę, że Ty o nich
pamiętasz…

Podarowane do zbiorów

Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich serdecznie dziękuje:

Wydawnictwu Polskiej Akademii Umiejętności, współwydawcy naukowego czasopisma „Acta Militaria Mediaevalia", za przekazanie egzemplarza pisma do zbiorów Archiwum. W piśmie (ss. 15-56) ukazał się artykuł Dymitra Dymydjuka z Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki „Pojmanie Chrystusa. Miniatury ormiańskie z X-XI w. jako źródło do historii uzbrojenia Armenii epoki Bagratydów (wprowadzenie do problematyki)". Ten ciekawy artykuł jest bogato ilustrowany miniaturami ormiańskimi i ma pokaźną bibliografię. ISSN 1895-4103.

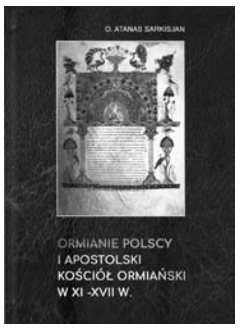

Ormiańsko-Polskiemu Komitetowi Społecznemu za podarowanie egzemplarza publikacji „Ormianie polscy i Apostolski Kościół Ormiański w XI-XVII w." o. Atanasa Sarkosjana. Przekładu z języka ormiańskiego i redakcji dokonał dr Jerzy Szokalski. Konsultacja naukowa należała do dr. Geworga Ter-Wardanjana. W polecającym tekście z okładki czytamy: „Bezprecedensowość oferowanej Czytelnikom pracy o. Atanasa Sarkisjana polega na tym, że po raz pierwszy, przynajmniej w formie książkowej, zawiłe i burzliwe dzieje ormiańskiego Kościoła Apostolskiego na ziemiach polskich i ościennych prezentowane są przez przedstawiciela duchowieństwa tego właśnie Kościoła i naturalną koleją rzeczy z apologetycznego punktu widzenia tradycji św. Grzegorza Oświeciciela". Książka, wydana przez ww. Komitet, ukazała się dzięki dotacji MSWiA.

SPOTKANIE AUTORSKIE WE WROCŁAWSKIM OSSOLINEUM. NA ZDJĘCIU: ELŻBIETA NIEWOLSKA, PREZES OGÓLNOPOLSKIEGO ODDZIAŁU TŁUMACZAN, REDAKTOR NACZELNA „ZESZYTÓW TŁUMACKICH", ORAZ MACIEJ WOJCIECHOWSKI, PREZES FUNDACJI STANICA KRESOWA. FOT. ROMANA OBROCKA

Rzeczpospolita Tłumacka

Ten podarunek nabrał szczególnego smaku, został bowiem opatrzony przez Elżbietę Niewolską, współautorkę publikacji, osobistą dedykacją: „Dla Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich z serdecznymi życzeniami i na pamiątkę spotkania w Ossolineum. 12.04.2023 r." Autorka, pisząc dedykację, szepnęła, by zwrócić uwagę, czyjej pamięci wydawnictwo jest poświęcone: „Książkę poświęcamy pamięci doktora Michała Nikosiewicza – Polaka, Ormianina, wybitnego syna ziemi pokuckiej". Miła naszemu sercu jest również duma Tłumaczan z posiadanego księgozbioru, co w jednym z rozdziałów zostało odnotowane w następujący sposób: „Przy parafiach [1825] powstały pierwsze księgozbiory i Tłumacz mógł się pochwalić 116 tomami w bibliotece, a tak duże i znaczące centrum jak Kołomyja posiadało ich tylko 14".
„Rzeczpospolita Tłumacka. Od ruskiej osady do zagłady polskiego miasteczka Tłumacz" autorstwa Danuty Nespiak i Elżbiety Niewolskiej jest opracowaniem z imponującą opisaną dokumentacją fotograficzną, indeksem osobowym, posłowiem napisanym przez dr Marcelinę Jakimowicz i zakończeniem autorstwa dr. hab. Andrzeja A. Zięby. Książka została wydana przez Stanicę Kresową i Księgarnię Akademicką.

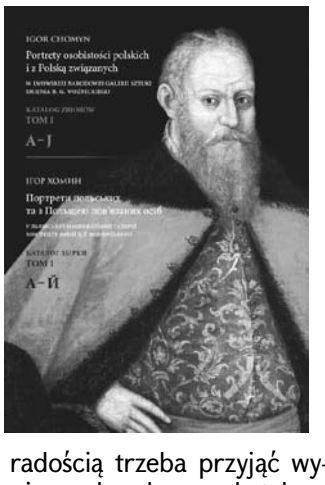

Z radością trzeba przyjąć wydanie okazałego katalogu w formie albumowej „Portrety osobistości polskich i z Polską związanych w Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki im. B.G. Woźnickiego" autorstwa Igora Chomyna – kustosza działu malarstwa i rzeźby oraz głównego inwentaryzatora Lwowskiej Galerii, od wielu lat zajmującego się sztuką polską w zbiorach ukraińskich.
Na stronie wydawcy, czyli Stowarzyszenia Oświaty i Kultury Polskiej, czytamy: „Muzealny zbiór portretów osobistości polskich obejmuje ponad półtora tysiąca obiektów, powstałych w okresie od przełomu wieków XVI i XVII po lata 30. XX stulecia. Tylko nieliczne z nich są w Polsce znane dzięki wystawom, opracowaniom z zakresu historii sztuki oraz informacjom zamieszczanym w internecie. Jak pisze w przedsłowiu redaktor Jerzy T. Petrus: „Praca Igora Chomyna włącza lwowską kolekcję zarówno w obieg naukowy, jak i czyni ją dostępną dla wszystkich zainteresowanych narodowym dziedzictwem kulturowym. Jest również swoistą dokumentacją gustów i potrzeb estetycznych Polaków oraz innych mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej".
Podarowany katalog jest tomem 1, zawierającym portrety 340 osób, przedstawionych w porządku alfabetycznym od litery A do J.

Z kolekcji „Dwudziestolecie Międzywojenne" wydawnictwa Edipresse Polska, tom 16, zatytułowany „Kościół. Cerkiew. Synagoga", podarował autor Piotr Derdej.

Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich najserdeczniej dziękuje Szanownym Darczyńcom.

Ważne adresy i telefony

AMBASADA REPUBLIKI ARMENII W POLSCE
Ambasador JE Samvel Mkrtchian
kontakt:
ul. Bekasów 50, 02-803 Warszawa
tel. (+48) 22 899 09 40-42
fax (+48) 22 899 09 35
e-mail: armpolandembassy@mfa.am
godziny pracy: pn.–pt. 9.00–18.00

PRZEDSTAWICIEL MNIEJSZOŚCI ORMIAŃSKIEJ W KOMISJI WSPÓLNEJ RZĄDU I MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH
Bogdan Kasprowicz
kontakt:
e-mail: przedstawiciel@ormianie.pl

SZKÓŁKI ORMIAŃSKIE
Gdańsk
kontakt: mgr Gajane Hakopian
mgr Aszchen Simonian
tel. (+48) 500 062 065
miejsce zajęć: Szkoła Podstawowa nr 58, ul. Skarpowa 3, 80-145 Gdańsk
Kraków
kontakt: dr Gohar Chaczatrian
tel. (+48) 600 402 169
e-mail: gohar.khachatryan@gmail.com
http://www.szkola.armenia.pl
miejsce zajęć: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, ul. Rajska 1, II piętro, 31-124 Kraków
Łódź
kontakt: Nune Hovhannisyan
tel. (+48) 536 808 707
e-mail: nairi.lodz@gmail.com
www.facebook.com/nairi.lodz
miejsce zajęć: Ormiańskie Centrum Edukacyjno-Kulturowe „Nairi", ul. Piotrkowska 238, Łódź
Warszawa – Płock
kontakt: mgr Margarita Jeremian
tel. (+48) 601 068 368
e-mail: maga379@wp.pl
miejsca zajęć: Szkoła Podstawowa nr 210, ul. Karmelicka 13, 00-163 Warszawa
Szkoła Podstawowa nr 1
Pasaż Vuka Karadzica 1, 09-400 Płock
Wrocław
kontakt: Ruzan Gevorgyan
tel. (+48) 501 122 726
miejsce zajęć: Centrum Kultury Ormian i Biblioteka przy Towarzystwie Ormian Polskich, ul. Kościuszki 37AB, Wrocław

NAUKA JĘZYKA ORMIAŃSKIEGO
kontakt: mgr Ruzanna Ghardaszjan
tel. (+48) 791 016 215
e-mail: ormianski@lehahayer.pl
miejsce zajęć: Szkoła Podstawowa nr 50, ul. Katowicka 28, 31-351 Kraków

DUSZPASTERZE

Kościół katolicki obrządku ormiańskiego
www.ordynariat.ormianie.pl

Ks. Cezary Annusewicz – proboszcz ormiańskokatolickiej **parafii północnej** z siedzibą w Gdańsku
kontakt:
Rzymskokatolicka parafia św. św. Piotra i Pawła, ul. Żabi Kruk 3
80-822 Gdańsk, tel. (+48) 58 301 99 77
e-mail: cezary.annusewicz@wp.pl
http://www.piotripawel.diecezja.gda.pl

Ks. Józef Naumowicz – duszpasterz ormiańskokatolickiej **parafii centralnej** z siedzibą w Warszawie i administrator **parafii południowej** z siedzibą w Gliwicach
kontakt:
e-mail: jozef.naumowicz@ormianie.pl
www.facebook.com/Kosciolormianskokatolicki/

Apostolski Kościół Ormiański

O. Taron Ghulikyan – duszpasterz Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego
kontakt:
FB: Ormiański Kościół Apostolski w Polsce / Հայ Առաքելական Եկեղեցի Լեհաստանում

TŁUMACZE PRZYSIĘGLI JĘZYKA ORMIAŃSKIEGO

dr Hajk Howannisjan
(Hayk Hovhannisyan)
kontakt:
ul. Radzikowskiego 77A/10
31-315 Kraków
tel. (+48) 886 886 609
e-mail: kancelaria@tlumacz-ormianski.pl
http://www.tlumacz-ormianski.pl

mgr Lilit Karapetian
kontakt:
ul. Grzymalitów 1B m. 3
03-141 Warszawa
tel. (+48) 691 107 304
e-mail: lilit.karapetyan@wp.pl

mgr Margarita Jeremian
kontakt:
ul. Jana Krysta 8 m. 30
01-112 Warszawa
tel. (+48) 601 068 368
e-mail: maga379@wp.pl

URZĄD DS. CUDZOZIEMCÓW
kontakt:
ul. Koszykowa 16, 00-564 Warszawa
tel. (+48) 22 601 75 14
fax (+48) 22 601 74 19
http://www.udsc.gov.pl

BEZPŁATNE PORADY PRAWNE
Warszawa
Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
kontakt:
ul. Siedmiogrodzka 5/51
01-204 Warszawa
tel. (+48) 22 621 51 65
tel. (+48) 792 568 561
e-mail: biuro@interwencjaprawna.pl
http://www.interwencjaprawna.pl
Kraków
Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć
kontakt:
ul. Krowoderska 11/7
31-141 Kraków
tel. (+48) 12 633 72 23
e-mail: porady@pomocprawna.org
http://www.pomocprawna.org

ԼԵՀԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ
Դեսպան՝ ՆԳ Սամվել Մկրտչյան
կապ՝
Բեկասովի փող. 50, 02-803 Վարշավա,
հեռ.՝ (+48) 22 899 09 40-42
ֆաքս (+48) 22 899 09 35
էլ. փոստ՝ armpolandembassy@mfa.am
աշխատանքային ժամերը՝ երկ.-ուրբ. 9.00-18.00

ԼՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ և ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ԷԹՆԻԿԱԿԱՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄ ՀԱՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ
Բոգդան Կասպրովիչ
կապ՝
էլ. փոստ՝ przedstawiciel@ormianie.pl

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ
Գդանսկ
կապ՝
մագիստրոս Գայանե Հակոբյան
մագիստրոս Աշխեն Սիմոնյան
հեռ.՝ (+48) 500 062 065
պարապմունքների վայրը՝ Թիվ 58 հիմնական դպրոց, Սկարպովա փող. 3, 80-145 Գդանսկ
Կրակով
կապ՝
դոկտոր Գոհար Խաչատրյան
հեռ.՝ (+48) 600 402 169
էլ. փոստ՝ gohar.khachatryan@gmail.com
http://www.szkola.armenia.pl
պարապմունքների վայրը՝ Վոյևոդային գրադարան, II հարկ, Ռայսկա փող. 1, 31-124 Կրակով
Լոձ
կապ՝
Նունե Հովհաննիսյան
հեռ.՝ (+48) 536 808 707
էլ. փոստ՝ nairi.lodz@gmail.com
www.facebook.com/nairi.lodz
պարապմունքների վայրը՝ «Նաիրի» հայկական կրթամշակութային, կենտրոն, Պիոտրկովսկա փող. 238, Լոձ
Վարշավա – Պլոցկ
կապ՝
մագիստրոս Մարգարիտա Երեմյան
հեռ.՝ (+48) 601 068 368
էլ. փոստ՝ maga379@wp.pl
պարապմունքների վայրը՝ Թիվ 210 հիմնական դպրոց, Կարմելիցկա փող. 13, 00-163 Վարշավա: Թիվ 1 հիմնական դպրոց, Պասաժ Վուկա Կարաջիճիա փող. 1, 09-400 Պլոցկ
Վրոցլավ
կապ՝
Ռուզան Գևորգյան
հեռ.՝ (+48) 501 122 726
պարապմունքների վայրը՝ Լեհահայոց Միության կից Հայկական Մշակույթի Կենտրոն և Գրադարան Կոստյուշկի փող. 37AB, Վրոցլավ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ
կապ՝
մագիստրոս Ռուզաննա Ղարդաշյան
հեռ.՝ (+48) 791 016 215
էլ-փոստ՝ ormianski@lehahayer.pl
Թիվ 50 հիմնական դպրոց
Կատովիցկա փող. 28, 31-351 Կրակով

ՔԱՀԱՆԱՆԵՐ
Հայ Կաթողիկէ եկեղեցի
www.ordynariat.ormianie.pl
Քհն. Ցեզարի Աննուսևիչ՝
ժողովրդապետ Հայ Կաթողիկէ **Հյուսիսային ժողովրդապետութեանը**
նստաւայրը՝ Գդանսկ:
կապ՝
Սուրբ Պողոս և Պետրոս հռոմեակաթոլիկ եկեղեցական ծուխ
Ժաբի Կրուկ փող. 3, 80-822 Գդանսկ
հեռ.՝ (+48) 58 301 99 77
էլ. փոստ՝ cezary.annusewicz@wp.pl
http://www.piotripawel.diecezja.gda.pl
Քհն. Հովսեփ Նաումովիչ՝ հոգեւոր հովիւ Հայ Կաթողիկէ **Կենտրոնական ժողովրդապետութեանը**
նստաւայրը՝ Վարշավա:
կապ՝
էլ. փոստ՝ jozef.naumowicz@ormianie.pl
www.facebook.com/Kosciolormianskokatolicki/

Հայ Առաքելական եկեղեցի
S. Տարոն Ղուլիկյան
Լեհահայոց հոգևոր հովիվ
կապ՝
FB: Ormiański Kościół Apostolski w Polsce / Հայ Առաքելական Եկեղեցի Լեհաստանում

ՀԱՅԵՐԵՆԻ և ԼԵՀԵՐԵՆԻ ԵՐԴՎԱԾԱԼ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐ
դոկտոր Հայկ Հովհաննիսյան
կապ՝
Ռաջիկովսկեգո փող. 77Ա/10
31-315 Կրակով
հեռ. (+48) 886 886 609
էլ-փոստ՝ kancelaria@tlumacz-ormianski.pl
http://www.tlumacz-ormianski.pl
մագիստրոս Լիլիթ Կարապետյան
կապ՝
Գժիմալիտուվ 1B / 3
03-141 Վարշավա, հեռ. (+48) 691 107 304
էլ. փոստ՝ lilit.karapetyan@wp.pl

մագիստրոս Մարգարիտա Երեմյան
կապ՝
Յանա Կրիստա փող. 8/30
01-112 Վարշավա
հեռ. (+48) 601 068 368
էլ. փոստ՝ maga379@wp.pl

ՕՏԱՐԵՐԿՐԱՑԻՆԵՐԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆ
կապ՝
Կոշիկովա փող. 16, 00-564 Վարշավա
հեռ.՝ (+48) 22 601 74 02
ֆաքս՝ (+48) 22 601 74 19

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՃԱՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿՆԵՐ
Վարշավա
Իրավական միջամտության ընկերություն
կապ՝
Սիեդմիոգրոձկա փող. 5/51, 01-204 Վարշավա, հեռ.՝ (+48) 22 621 51 65
Վարշավա, հեռ.՝ (+48) 792 568 561
էլ. փոստ՝ biuro@interwencjaprawna.pl
http://www.interwencjaprawna.pl
Կրակով
Հալինա Նեցի անվ. իրավաբանական օգնության կենտրոն
կապ՝
Կրովոդերսկա փող. 11/7
31-141 Կրակով,
հեռ.՝ (+48) 12 633 72 23
էլ. փոստ՝ porady@pomocprawna.org
http://www.pomocprawna.org

FUNDACJA KULTURY I DZIEDZICTWA ORMIAN POLSKICH

AWEDIS – CZASOPISMO ORMIAŃSKIE. ISSN 2081-450X. NUMER ZAMKNIĘTO 10 VII 2023 R. NAKŁAD 1400 EGZ. ADRES REDAKCJI: UL. ŚWIĘTOJERSKA 12, 00-236 WARSZAWA. E-MAIL: AWEDIS@ORMIANIE.PL REDAKTOR NACZELNY: SYLWIA URYGA (SYLWIA.URYGA@ORMIANIE.PL), REDAKTOR TECHNICZNY: ROMANA OBROCKA (ROMANA.OBROCKA@ORMIANIE.PL), WSPÓŁPRACA: ARMEN ARTWICH, WŁADYSŁAW DEŃCA, ANDRZEJ GLIŃSKI, HAYK HOVHANNISYAN, BOGDAN KASPROWICZ, MARIA OHANOWICZ-TARASIUK, GAGIK PARSAMIAN, PROF. ANDRZEJ PISOWICZ, PROF. ARA SAYEGH, GARIK SARKSJAN. KOREKTA: LIDIA MOLAK; ŁAMANIE: MONIKA AGOPSOWICZ; WYDAWCA: FUNDACJA KULTURY I DZIEDZICTWA ORMIAN POLSKICH (FKIDOP) WWW.DZIEDZICTWO.ORMIANIE.PL. ZREALIZOWANO DZIĘKI DOTACJI MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI. PUBLIKACJA WYRAŻA JEDYNIE POGLĄDY AUTORA/ÓW I NIE MOŻE BYĆ UTOŻSAMIANA Z OFICJALNYM STANOWISKIEM MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI. ԻՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒՄ Է ՄԻԱՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻ (ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ) ՏԵՍԱԿԵՏԸ և ՉԻ ԿԱՐՈՂ ՆՈՒՅՆԱՑՎԵԼ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ և ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՄԱՆ ՀԵՏ:

Tania Sayegh i jej MIKROdywany

KULTURA | Tkanie dywanów jest związane z narodem ormiańskim, tak jak naród związany jest przez swój język, muzykę, literaturę… To rękodzieło jest zarówno rzemiosłem, jak i sztuką.

Nie pierwszy raz za przyczyną rodziny Państwa Sayeghów prezentowana jest ormiańska kultura. Tym razem w Klubie Seniora Politechniki Wrocławskiej. Również nie po raz pierwszy w tym miejscu. Gwiazdą dnia – jak to czule określił syn Aram – była Tania Sayegh prezentująca przez siebie utkane niedużych rozmiarów dzieła: do oprawy w ramki i powieszenia na ścianie, do wykorzystania jako podkładki pod filiżankę kawy, do położenia na komodzie, do przepasania sukienki, do założenia jako bransoletkę lub ozdobę na szyję, do książki jako zakładkę.… Pojedyncze motywy kobierniczka zaczerpnęła z bogatego ormiańskiego zdobnictwa używanego w sztuce tkackiej. Motywy te mają symbolikę zanurzoną w dawnych wierzeniach i religii. Musiały się więc pojawić m.in. wizerunki owocu granatu – symbolizującego płodność, oraz krzyża wystylizowanego na chaczkar.

W trakcie wernisażu, który odbył się 16 maja, tajemnice znaczeń różnorodnych ornamentów przybliżył gościom Aram Sayegh. Wspólnie z bratem Georgiem zaprosili następnie zgromadzoną publiczność na koncert ormiańskich pieśni. Tu trzeba zaznaczyć, że wernisaż był bardzo ludnym i miłym wydarzeniem, do czego przyczynili się również gospodarze miejsca i ogólnie wystrój klubu. Odnotujmy jeszcze obecność pana Rafała Chomy – konsula honorowego Republiki Armenii w Łodzi, oraz pani Nune Hovhannisyan – prezes stowarzyszenia Ormiańskie Centrum Edukacyjno-Kulturowe „Nairi" w Łodzi.

TANIA SAYEGH – GWIAZDA DNIA. FOT. KRZYSZTOF MAZUR

Byłam tam, widziałam, słyszałam. Życzę Tani rozwoju w kobierniczej sztuce, dziedzinie bliskiej także rodzinnie.

Romana Obrocka

Do życzeń dołącza się redakcja „Awedisu"!

Obszerna fotogaleria z wydarzenia w Skarbnicy polskich Ormian: www.skarbnica.ormianie.pl

RODZINA-INSTYTUCJA. CZŁONKOWIE RODZINY Z ATRYBUTAMI SZTUKI, KTÓRĄ UPRAWIAJĄ: SKRZYPCE, UTKANA WŁASNORĘCZNIE ŻÓŁTO-ZIELONA BIŻUTERIA, GITARA, ORAZ PROF. ARA SAYEGH – MĄŻ, OJCIEC, SPRAWCA KULTUROWYCH WYDARZEŃ I AUTOR WIELU ARTYKUŁÓW, W TYM O ORMIANACH POLSKICH, DRUKOWANYCH I MÓWIONYCH W ORMIAŃSKOJĘZYCZNYCH MEDIACH. FOT. KRZYSZTOF MAZUR

Nie zapomnisz. Pamięć, pamiątka, pamiętnik

KULTURA | „My, muzealnicy, wiemy to na pewno: dla przetrwania świata pamięć jest ważna, a może nawet najważniejsza" – napisała w katalogu do wystawy „Nie zapomnisz. Pamięć, pamiątka, pamiętnik" jej kurator Elżbieta Berendt. Ekspozycja z ormiańskimi akcentami prezentowana jest w Muzeum Etnograficznym we Wrocławiu do 20 października.

Przytoczmy jeszcze jeden obszerny cytat, bo on celnie oddaje specyfikę Dolnego Śląska w kontekście pamięci właśnie, i którego wymowa jest bliska mojemu widzeniu rzeczy:

„Wystawa prezentowana jest w muzeum, którego misją jest zatrzymanie pamięci o lokalnej historii, nadzwyczaj skomplikowanej i niejednoznacznej do oceny. Przedstawiana jest w regionie, gdzie pamięć jest bohaterką wyjątkową, uczestniczką nadzwyczajnego dramatu, ale i powierniczką szczególnej nadziei. Ten teren, czasem nazywany laboratorium kulturowej zmiany, miał być według zamiaru niektórych zasiedlony przez społeczność bez pamięci. W pierwszych latach po II wojnie światowej podejmowano – zarówno z motywacji osobistych, jak i państwowych – próby zatarcia śladów jego wielokulturowej, zwłaszcza niemieckiej, przeszłości. Przeprowadzono akcje wysiedlenia dotychczasowych mieszkańców i odsyłania w niepamięć wszelkich śladów ich obecności. A przecież dziś, wiele lat po tamtych trudnych początkach wiemy, że były to próby daremne. Pamięci nie da się wykorzenić, nawet jeśli nie ustają mniej lub bardziej zaplanowane próby unicestwienia jej różnych wątków. Ostatecznie okazuje się ona zawsze silniejsza od intelektualnych zawłaszczeń, manewrów politycznych, historycznych okoliczności".

Tak więc na wystawie znalazły się artefakty drogie przedwojennym i współczesnym mieszkańcom regionu. Kapsuły czasu, wyrafinowane listy okolicznościowe – zwane adresami, sztambuchy – też ilustrowane, święte obrazy, figuralne pamiątki miejskie, akcesoria piśmiennicze, sztandary, fotografie, ryciny, meldunkowe księgi osiedleńcze… Jednym słowem, mnogość i rozmaitość, z której czyta się osobiste emocjonalne historie. I oczywiście drzewa genealogiczne, a raczej las tych drzew: od wielkich obrazów na pół ściany Sali Barokowej muzeum po skrupulatne notatki odręczne zbliżające autora do umiejscowienia siebie w ciągu pokoleń. Autora, za którym chyba kryje się wiedza wielu członków rodziny. Ten fragment ekspozycji pochodzi ze zbiorów Romualda Nowaka, wywodzącego swoje korzenie po matce z ormiańskiej rodziny Dawidowiczów z Kut. Odręczne notatki uzupełnia śliczne zaproszenie na ślub dziadków pana Romualda i krótki drukowany opis:

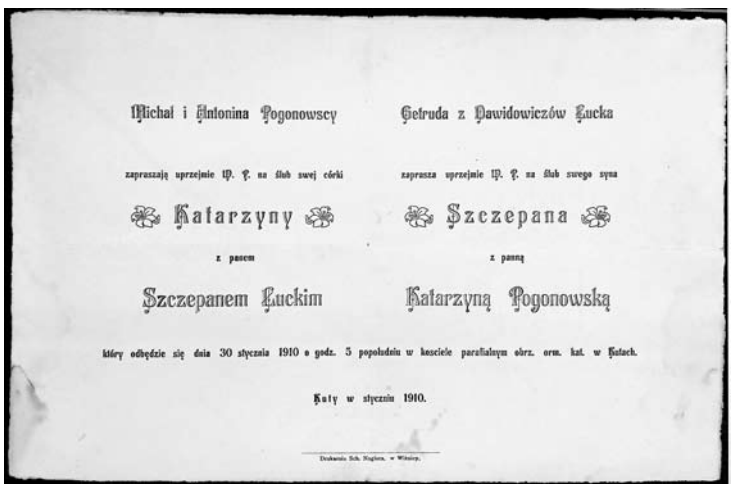

Michał i Antonina Pogonowscy — Getruda z Dawidowiczów Łucka

zapraszają uprzejmie W. P. na ślub swej córki Katarzyny z panem Szczepanem Łuckim — zaprasza uprzejmie W. P. na ślub swego syna Szczepana z panną Katarzyną Pogonowską

który odbędzie się dnia 30 stycznia 1910 o godz. 3 popołudniu w kościele parafialnym obrz. orm. kat. w Kutach.

Kuty w styczniu 1910.

ZAPROSZENIE NA ŚLUB KATARZYNY Z DOMU POGONOWSKIEJ I SZCZEPANA ŁUCKIEGO, DZIADKÓW ROMUALDA NOWAKA, 30 STYCZNIA 1910 R. W KOŚCIELE ORMIAŃSKIM W KUTACH. JEDYNY ZACHOWANY ORYGINALNY DOKUMENT DOTYCZĄCY PRZODKÓW ZE STRONY MATKI (Z WYSTAWOWEGO OPISU)

„Rodziny Łuckich i Pogonowskich miały ormiańskie korzenie i dzięki zachowanym archiwaliom, zwłaszcza księgom metrykalnym, udało się ustalić dużo nieznanych szczegółów i odszukać wielu nieznanych przodków. Przy okazji tych poszukiwań, po blisko 85 latach, udało się ustalić precyzyjną datę śmierci dziadka Szczepana Łuckiego. Nie znała jej nawet jego córka, która opuściła rodzinne Kuty wraz z ormiańską rodziną Osadców w 1945 r., po wymordowaniu całej rodziny przez ukraińskich nacjonalistów".

Drugi ormiański ślad na wystawie zwie się „Portret w Czasie". Dwie fotografie, jedna z lat 30. ubiegłego wieku z Kut przedstawia członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" z przewodniczącym Antonim Issakiem Donigiewiczem, ks. Samuelem Manugiewiczem, Mikołajem Janowiczem, Bogdanem Norsesowiczem… Druga fotografia została wykonana w 2021 r. w Obornikach Śląskich przy skubaniu pietruszki. „Skubańcy" zostali ustawieni przez Marka Marchwickiego i Ryszarda Zakęsia na podobieństwo ustawienia osób ze starej fotografii, to znaczy było nas trochę więcej. Księdza Samuela Manugiewicza zagrał Danek Deńca, a wysportowanych młodzieńców w pozycji „do startu gotowi… hop…" – Georg Sayegh i Andrzej Gliński.

Jeden mały szczegół z ekspozycji bardzo chwyta za serce. Przy dokumentach rodziny Jarosława Rybskiego leży klucz od domu. Powojenni kresowi ekspatrianci wychodząc, starannie zamknęli drzwi na klucz. Tak zwyczajowo się robi, a przecież zaraz wrócą.

Co teraz tym kluczem można otworzyć?

Romana Obrocka

„PORTRET W CZASIE". PO OBU STRONACH EKSPOZYCJI: KLAUDIA MAŚLEJ – WSPÓŁAUTORKA WYSTAWY I PROJEKTANTKA KATALOGU, ORAZ ANDRZEJ GLIŃSKI. KOMENTARZ O ULUBIONYM SPOSOBIE FOTOGRAFOWANIA ZOSTAŁ WZIĘTY Z FILMU „DOLNY ŚLĄSK, LUD, JEGO ZWYCZAJE… ORMIANIE". FOT. R. OBROCKA